

ОБЩЕСТВЕНИ НАГЛАСИ СПРЯМО РЕЧТА НА ОМРАЗАТА В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 2014 г.

Докладът обобщава резултати от изследване на общественото мнение, проведено от Институт „Отворено общество“ – София в периода 16 юни – 6 юли 2014 г.

Изследването е финансирано от Фонда за съпътстващи дейности на Програмата за подкрепа на НПО в България по финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009–2014 г. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от авторите и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Институт „Отворено общество“ – София, на страните донори и на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство.

Изследването е осъществено от екип в състав:

- **Георги Стойчев,**
редактор
- **Иванка Иванова,**
ръководител на проекта и автор
- **доц. д-р Алексей Пампоров,**
ръководител на екипа на теренното проучване
- **Петя Брайнова и Драгомира Белчева,**
статистическа обработка
- **Ралица Димитрова и Денита Василева,**
организация и модератори на фокус групи

ISBN 978-954-2933-27-4

СЪДЪРЖАНИЕ

▶ Резюме	2	▶ Честота на употреба на реч, насърчаваща прояви на насилие	17
▶ За проучването	3	▶ Честота на употреба на реч, създаваща усещане за обида	18
▶ Контекст на провеждане на проучването	3	▶ Нагласи към криминализирането на речта на омразата и на престъпленията от омраза	19
▶ Разпознаване на речта на омразата като явление	5	▶ Обществени нагласи спрямо публичните политики за ограничаване на речта на омразата	20
▶ Разпространение на речта на омразата	6	▶ Заключение и препоръки по отношение на политиките за ограничаване на речта на омразата	25
▶ Обекти на речта на омразата	9	▶ Приложение: Въпросник за интервю	27
▶ Популярност на отделни негативни представи спрямо малцинствата	13		
▶ Медии на речта на омразата	13		
▶ Говорители с речта на омразата	15		
▶ Речта на омразата в личната сфера	16		

РЕЗЮМЕ

Докладът¹ съдържа данни от две национално представителни проучвания на общественото мнение (2013 и 2014 г.), които целят да установят степента на разпространение и обществените нагласи спрямо речта на омразата.

Явлението е широко разпространено у нас – през изминалата година близо половината от българските граждани са чували изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо представители на малцинствени групи, а всеки четвърти е чувал изказвания, които според него могат да доведат до използване на насилие срещу техни представители. През 2014 г. се отбелязва разширяване на множеството на обществените групи, които биват възприемани като обект на реч на омразата и за които има най-голяма вероятност да станат жертви на престъпления от омраза. През 2013 г. тези обществени групи бяха три – роми, турци и хомосексуални. През 2014 г. ромите остават основната група, която бива възприемана като обект на речта на омразата, но като най-често засягани се открояват вече пет, а не три малцинства – роми, турци, хомосексуални, чужденци и мюсюлмани.

През 2014 г. нараства разпространението на речта на омразата срещу чужденците – делът на тези, които са чували реч на омразата срещу чужденци, нараства за една година от 5 на 20 %. Проблемът е несъмнено свързан с притока на бежанци и имигранти в страната като резултат от продължаващия военен конфликт в Сирия и засяга по-остро областите около София и от Южен централен район за планиране. Този регион, заедно със столицата, би трябвало да е приоритетен за развиване и прилагане на активни обществени кампании за ограничаване на речта на омразата, насочена срещу хора, търсещи убежище.

Въпреки широкото си разпространение речта на омразата е явление, което не се разпознава като отделен проблем от гражданите. Те не различават враждебното говорене от общия фон на агресивни и злонамерени политически изказвания.

В България обаче има категорично мнозинство (85 % от анкетираните), което не одобрява използването в публичното пространство на изказвания, които изразяват омраза, агресия или неодобрение спрямо малцинства – 54 % изразяват категорично неодобрение, а 31 % – по-скоро не одобряват. Неодобрението за използване на реч на омразата спрямо различните малцинства варира, но при всички случаи над 64 % от респондентите не одобряват използването на реч на омразата срещу което и да е от посочените малцинства. Значителен е делът на хората (58 %), които смятат, че държавата трябва да защитава малцинствата срещу реч на омразата, а почти толкова смятат, че прокуратурата и полицията трябва да осъществяват наказателно преследване на речта на омразата.

Подкрепата за наказателното преследване обаче остава донякъде абстрактна. Над половината от хората не биха подали сигнал в полицията, ако станат свидетели на реч на омразата. Това показва засилената необходимост от предприемане на специални мерки от страна на прокуратурата и полицията, чрез които да се насърчи общо доверието в тези институции и да бъдат окуражени в частност жертвите и свидетелите на престъпления от омраза да подават сигнали.

През 2014 г. видимо нараства общественото съзнание, че речта на омразата и престъпленията от омраза са престъпления, т.е. представляват общественоопасно и противоправно поведение. Делът на хората, които знаят, че проповядването или подбуждането към национална вражда или омраза е престъпление, се увеличава от 70 на 77 %. Най-вероятно това е резултат от засилената съпротива срещу тези прояви, демонстрирана от отделни ядра от правозащитни НПО и активни граждани. Все още обаче над една пета от гражданите не знаят, че проповядването или подбуждането на етническа и религиозна омраза и дискриминация е престъпление.

Резултатите от изследването недвусмислено показват необходимостта от разработване и прилагане на национално ниво на политика за ограничаване на речта на омразата и ангажиране на националните институции с нейното прилагане.

¹ Благодарим сърдечно на доц. д-р Боряна Димитрова, която направи важни бележки и препоръки по предишна версия на този текст, б.а.

ЗА ПРОУЧВАНЕТО

В доклада са представени резултати от стандартизирано социологическо проучване сред представителна извадка от пълнолетното население на страната, проведено като част от редовните проучвания тип „омнибус“² на Институт „Отворено общество“ – София. Методът на регистрацията е интервю „лице в лице“ по стандартизирана анкетна карта. В периода 16 юни – 6 юли 2014 г. са интервюирани 1167 души, подбрани чрез национално представителна гнездова извадка, която е стратифицирана по области и тип населено място (град/село). Максимално допустимата грешка (при 50 % относителен дял и 95 % гаранционна вероятност) е 2,9 % (без да се отчита вътрешногнездовата корелация).

Това е второто от серия планирани изследвания за разпространението и обществените нагласи спрямо речта на омразата в България. Първото беше проведено по същия начин в периода 5–16 юли 2013 г., а резултатите от него бяха публикувани в доклада „Обществените нагласи спрямо речта на омразата в България“. В сравнение с 2013 г. при изследването през 2014 г. бяха добавени някои допълнителни възможни отговори при затворените въпроси, един нов въпрос и бяха включени елементи на качествено изследване – бяха проведени три фокус групи съответно с роми (проведена на 4 октомври 2014 г. в областен град с осем участници), младежи (възраст 21–29 години, проведена на 16 октомври 2014 г. в малък град с девет участници) и просветни работници (проведена на 23 октомври 2014 г. в гр. София с осем участници, от които шест учители и двама училищни психолози).

² Омнибусните изследвания на Институт „Отворено общество“ – София се провеждат от 2008 г., обикновено по два пъти в годината. Резултатите от последното изследване са обобщени в доклад „Обществено мнение и социални нагласи в България през юли 2014 г.“, който е достъпен в интернет на адрес http://osi.bg/downloads/File/2014/Public_opinion_July2014_30.07%20F2.pdf. Освен доклада данните от всички изследвания са също достъпни в интернет и могат да бъдат разгледани на адрес www.opendata.bg. Отделни аспекти на изследването от юли 2014 г. са обсъдени и в специални анализи в бр. 3/2014 г. на периодичното електронно издание „Политики“, достъпно в интернет на адрес http://politiki.bg/?cy=285&lang=1&a0i=224111&a0m=readinternal&a0p_id=1109

КОНТЕКСТ НА ПРОВЕЖДАНЕ НА ПРОУЧВАНЕТО

България продължава да бъде най-бедната държава в ЕС – БВП на глава от населението в България е под половината³ от средното за държавите членки и около 1/3 от БВП на глава от населението в някои от водещите по този показател държави членки, като Австрия и Швеция.

Между 2010 и 2013 г. БВП на България стагнира или слабо нараства⁴, но все още не успява да възстанови загубите от икономическата криза през 2008–2009 г. Според доклад⁵ на Европейската комисия от началото на 2014 г. „България все още е засегната от макроикономически дисбаланси, които изискват мониторинг и политически действия. По-специално продължителната корекция на пазара на труда налага политически действия, докато корекцията на външната позиция и намаляването на корпоративната задлъжнялост напредват добре“.

През първите две тримесечия на 2014 г. БВП на България отбелязва слаб растеж – съответно 1,4 % през първото тримесечие и 2,1 % през второто тримесечие на 2014 г.

За периода 2009–2013 г. броят на наетите лица в страната е спаднал с 230 000 души; безработицата нараства от 9,1 до 11,8 %. За първата половина на 2014 г. безработицата е близо 12 %. Загубата на работни места засяга най-силно нискообразованите и младите работници. Средната месечна заплата за 2013 г. е 808 лева, или около 400 евро. Европейската комисия определя⁶ пазара на труда в страната като „слаб и неприобщаващ“ и го разглежда като един от трите фактора, които ограничават капацитета за приспособяване на икономиката и препятстват потенциалния растеж. Специално по отношение на пазара на труда ЕК посочва, че „досега активните политики на пазара на труда и образователната система не са ефикасни по отношение на улесня-

³ Данните са на Евростат за 2013 г.

⁴ Данните в този параграф са от Бюлетина „Макроикономически показатели“ на БНБ, Дирекция „Статистика“ от 1 октомври 2014 г., достъпен в интернет на адрес http://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_download/s_macro_indicators_a1_pdf_bg.pdf

⁵ Макроикономически дисбаланси – България 2014. Резултати от задълбочените прегледи съгласно Регламент (ЕС) № 1176/2011 относно предотвратяването и коригирането на макроикономическите дисбаланси, COM(2014) 150 final, 5.3.2014, Доклад на Генерална дирекция „Икономически и финансови въпроси“, http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2014/pdf/swd_173.pdf, с. 3.

⁶ Вж. COM(2014) 150 final, с. 3.

ване на процеса на приспособяване и възпрепятстват натрупването на човешки капитал на широка основа“. Другите две предизвикателства пред България, които се посочват в доклада на ЕК, са външната задължителност и „макроикономическата конюнктура в областта на корпоративното финансиране“, като зад последната формула се крият трайно установени проблеми с ефективността на администрацията, съдебната система и корупцията, които изкривяват конкуренцията между пазарните играчи.

Според международни наблюдатели⁷ състоянието на демокрацията в България е определено като „несъвършено“. По качество на демокрацията България е класирана на 54-то място от 167 държави, като от държавите – членки на ЕС, единствено Румъния е в по-лоша позиция (59-о място). Независимостта на съда също е оценена незадоволително. По показател „независимост на съда“ България е класирана на 123-то място от 148 държави, като от държавите – членки на ЕС, единствено Словакия се представя по-зле (133-то място).

Периодът на провеждане на изследването (16 юни – 6 юли 2014 г.) съвпадна с период на политическа нестабилност и слабо централно управление, който започна с протестите и оставката на правителството на ГЕРБ през февруари 2013 г. От 13 март до 29 май 2013 г. България беше управлявана от служебното правителство на Марин Райков. На 12 май 2013 г. бяха проведени предсрочни парламентарни избори, след които беше сформирано коалиционно правителство между партиите БСП (Коалиция за България) и ДПС (съответно втората и третата парламентарна сила) с министър-председател Пламен Орешарски. Правителството обаче остана без сериозна подкрепа в 42-рото Народно събрание – КБ и ДПС разполагаха с общо 120 депутати, което е точно половината от състава на парламента. За достигането на необходимия кворум за провеждане на парламентарните заседания Коалицията изпадна в зависимост от подкрепата на националистическата партия Атака. От 14 юни 2013 г. след едно спорно кадрово решение на правителството в столицата започнаха антиправителствени протести, които съпътстваха с променлив интензитет почти цялата следваща година от управлението на коалицията КБ–ДПС. На 25 май 2014 г. бяха проведени избори за членове на Европейския парламент, на които партиите от управляващата коалиция спечелиха съот-

ветно 19 % от гласовете (КБ) и 17 % (ДПС), а най-голямата опозиционна сила – ГЕРБ, спечели 30 % и получи най-много места в Европейския парламент. Два месеца по-късно правителството на Пламен Орешарски подаде оставка и от 6 август 2014 г. президентът назначи второ служебно правителство за последната година и половина под ръководството на проф. Георги Близнашки. Предсрочни парламентарни избори бяха проведени на 5 октомври 2014 г., без никоя от големите партии да спечели достатъчно мнозинство за самостоятелно управление. В парламента влизат общо 8 политически партии, а партия ГЕРБ е с най-много депутати. След период на преговори, на 7 ноември 2014 г., на власт дойде второ правителство на партия ГЕРБ начело с Бойко Борисов, което се ползва с подкрепата и на три от по-малките партии – Реформаторския блок, Патриотичния фронт и АБВ.

Проучването е проведено в среда на традиционно ниско обществено доверие⁸ към основните демократични институции, което към юли 2014 г. достигна най-ниските нива за последните шест години (откакто Институтът провежда омнибусните проучвания на общественото мнение). С най-високо доверие се ползват полицията и президентът на страната (съответно 20 и 19 % от анкетираните им имат доверие); доверието в съда и прокуратурата е 11 %, в правителството – 8 %, а най-ниско е доверието в парламента (само 5 %) и политическите партии (4 %). Европейските институции традиционно се ползват с по-висока степен на доверие от националните. Значителен дял от гражданите (62 %) изразяват положителна оценка за членството на България в ЕС.

В средата на юни 2014 г. в страната се разрази банкова криза, която към момента на подготовка на този доклад все още не е намерила трайно разрешение. След като прокуратурата обяви, че ще разследва банкера Цветан Василев и ръководителя на банковия надзор на БНБ Цветан Гунев⁹, и след разпространението на сигнали за банкова криза в социалните мрежи започна масово теглене на влогове от банките, което засегна най-вече две от тях – КТБ и ПИБ. За периода 13 юни – 20 юни 2014 г. от КТБ бяха изтеглени над 900 млн. лв., а от ПИБ –

⁷ Оценката за качеството на демокрацията е взета от 2012 Democracy Index, изготвен от The Economist Intelligence Unit, а оценката за независимостта на съда – от Global Competitiveness Report of the World Economic Forum 2013-2014.

⁸ За повече подробности относно нивата на обществено доверие в институциите вж. „Обществено мнение и социални нагласи в България през юли 2014 г.“, Институт „Отворено общество“ – София, юли 2014 г., в интернет: http://osi.bg/downloads/File/2014/Public_opinion_July2014_30.07%20F2.pdf

⁹ Изявление на главния прокурор на Р България Сотир Цацаров пред медии на 18 юни 2014 г., Прокуратура на Република България, <http://www.prb.bg/main/bg/News/4575/>

близо 800 млн. лв.¹⁰. След разрешение от Европейската комисия¹¹ и подкрепа от всички парламентарно представени политически сили на 30 юни 2014 г. Министерството на финансите подкрепи с необходимите ликвидни средства ПИБ и тя преодоля кризата, без да спира да изплаща средства на вложителите си. След писмено искане на ръководството на КТБ на 20 юни 2014 г. КТБ беше затворена и поставена под специален надзор¹² поради риск от неплатежоспособност, а на назначените квестори беше поставена задачата да осигурят пълен анализ и оценка на активите и пасивите на банковата група от независим външен одитор.

Двете банки заедно (КТБ и ПИБ) имат активи за над 16,7 млрд. лв., или близо 20 % от активите на банковата система в България. На 6 ноември 2014 г. БНБ отне лиценза на КТБ, а на следващия ден (деня на гласуване на новото правителство от Народното събрание) внесе искане в съда за обявяване на банката в несъстоятелност. От 4 декември ще започне изплащането на гарантираните депозити на гражданите, но фалитът на банката ще изостри допълнително тежкото финансово състояние на някои големи държавни и общински предприятия.

През 2013 г. според годишния доклад на Българския хелзинкски комитет (БХК) основните проблеми¹³ в областта на защитата на правата на човека в България са свързани с отношението към пристигащите в страната бежанци от кризата в Сирия. През лятото и есента на 2013 г. в България потърсиха закрила значителен брой бежанци, като по данни на Държавната агенция за бежанците (ДАБ) броят на хората, потърсили закрила в България през 2013 г., е пет пъти¹⁴ по-висок спрямо тези, които са потърсили закрила през 2012 и предишните няколко години. През 2014 г. миграционният натиск се запазва висок – до края на август 2014 г. в ДАБ са постъпили 5556 искания за закрила, като до края на 2014 г. е много вероятно броят на хората, потърсили закрила,

¹⁰ Състояние на банковата система към края на юни 2014 г., Месечна надзорна статистика на БНБ, http://bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_download/bs_201406_a6_bg.pdf

¹¹ Вж. State aid: Commission approves liquidity support scheme for Bulgarian banks, European Commission – IP/14/754 30/06/2014, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-754_en.htm

¹² Вж. Прессъобщение от 20 юни 2014 г. за поставяне на КТБ под специален надзор, БНБ, http://bnb.bg/PressOffice/POPpressReleases/POPDate/PR_20140620_BG

¹³ Информацията е от годишния доклад на Български хелзинкски комитет, Правата на човека в България през 2013 г., достъпен в интернет на адрес http://www.bghelsinki.org/media/uploads/annual_reports/annual_bhc_report_2013.pdf

¹⁴ Общият брой лица, потърсили закрила през 2012 г., е бил 1387, а през 2013 г. – 7144. Данните са от „Информация за лицата, потърсили закрила, и взетите решения за периода 01.01.1993 г. – 31.08.2014 г.“ на Държавната агенция за бежанците към Министерски съвет.

да надмине дори рекордните нива от 2013 г. Бежанската вълна от лятото на 2013 г. и най-вече твърде слабата степен на готовност на институциите да се справят с нея предизвикаха сериозно обществено напрежение, съпроводено с расистки и ксенофобски изказвания в медиите, които в няколко отделни случая доведоха и до изблици на насилие.

Допълнителен проблем във връзка със защитата на основните права е и системното неизпълнение от страна на българските правителства на осъдителни решения срещу страната, произнесени от Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) в Страсбург. БХК отбелязва специално, че към февруари 2014 г. има 372 решения на ЕСПЧ срещу България, които не са изпълнени, като най-старите са отпреди 12 години. В най-голяма степен те засягат зачитането на принципите на справедливия съдебен процес (чл. 6 ЕКПЧ).

РАЗПОЗНАВАНЕ НА РЕЧТА НА ОМРАЗАТА КАТО ЯВЛЕНИЕ

Изразът „реч на омразата“, който ще използваме в доклада по-долу, представлява дословен превод на български на английския израз *hate speech*. Възприето¹⁵ в международните отношения определение на реч на омразата е „...понятие, което покрива всички форми на изразяване, които разпространяват, подбуждат, насърчават или оправдават расовата омраза, ксенофобията, антисемитизма или други форми на омраза, основани на нетолерантност, включително нетолерантност, изразена чрез агресивен национализъм и етноцентризъм, дискриминация или враждебност срещу малцинствата, мигрантите и хората от имигрантски произход“.

В българското публично пространство няма единно възприет превод на понятието *hate speech*. За обозначаване на същото явление се използват изразите „враждебна реч“, „враждебно говорене“, „език на омразата“ и „слово на омразата“. В интернет пространството и в неформална среда се използват и самите английски изрази „хейтъри“ – за хора, които използват реч на омразата, и „хейтърство“ – за обозначаване на явлението. БХК в годишния доклад за състоянието на правата на човека в България (2013 г.) използва „слово на омразата“, а Сдружение „Възможности без граници“ на сайта www.ontolerance.eu използва „реч на омразата“.

¹⁵ Комитет на министрите към Съвета на Европа, Препоръка № R (97) 20 за „речта на омразата“, 1997 г.

Тестването на всяко от тези имена на явлениято във фокус групи, които бяха проведени поотделно с роми, младежи и учители, показва обаче, че те са непознати за хората. Участниците във фокус групите не идентифицират „речта на омразата“ като отделно явление. Когато биват попитани с какви явления свързват понятията „език на омразата“ или „реч на омразата“, те се затрудняват да посочат абстрактно определение. При цитиране от модератора на конкретни примери хората разграничават говоренето, което изразява омраза, мотивирана от различната етническа, национална, религиозна принадлежност на засегнатите индивиди, но се затрудняват да дадат име на самото явление и не могат да го разграничат от всекидневни прояви на междуличностна омраза, завист или агресия. Разграничаването му като нещо престъпно, опасно, обидно и следователно нежелано и обществено неприемливо се появява само ако бъдат посочени конкретни ситуации, засягащи конкретни малцинствени групи.

Именно и по тази причина в анкетното проучване не беше включен самият израз „реч на омразата“, а беше използвано описателно определение: „изрази, които се използват в публичното пространство и изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо представители на различни малцинствени групи“.

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА РЕЧТА НА ОМРАЗАТА

Сравнението между данните от проучването през 2013 и 2014 г. показва, че речта на омразата е трайно установено явление в българския обществен живот. Еднакво висок (около 46 %) е дялът на анкетираните, които при двете проучвания съобщават, че през последните 12 месеца са чували в общественото пространство изказвания, които представляват реч на омразата.

Дялът на тези, които съобщават, че са чували реч на омразата през последните 12 месеца, е по-висок от средното сред жителите на София, сред висшистите и

Жена на 29 години от малък град:

„Езикът на омразата е постоянно около нас. Няма как да го избегнеш. Дори и да не искаш, въпреки, като пуснеш телевизора, ти го слушаш този език на омразата. Той е около нас. Това е нашето ежедневие вече.“

Учителка на 53 години от София:

„Специално в България най-много ме ужасява, че през последните години това се утвърждава като нещо, което е редно, нещо, което е задължително, за да те приемат, за да се утвърдиш, за да се чувстваш на едно добро стъпало в социалната йерархия, и за жалост, това, което страшно много ме ужасява, е, че това е начин на възпитание на децата... Езикът на омразата е вече част от добродетелите на нашето общество. То се счита за добродетел, което е нещо малко стряскащо... Даже на моменти се чувстваш, като че ли с целия си авторитет, квалификация и така нататък си почти безсилен да се опиташ да внушиш едни норми на поведение и по-скоро това, че това поведение, което виждаш, е неправилно, да убедиш хората в това.“

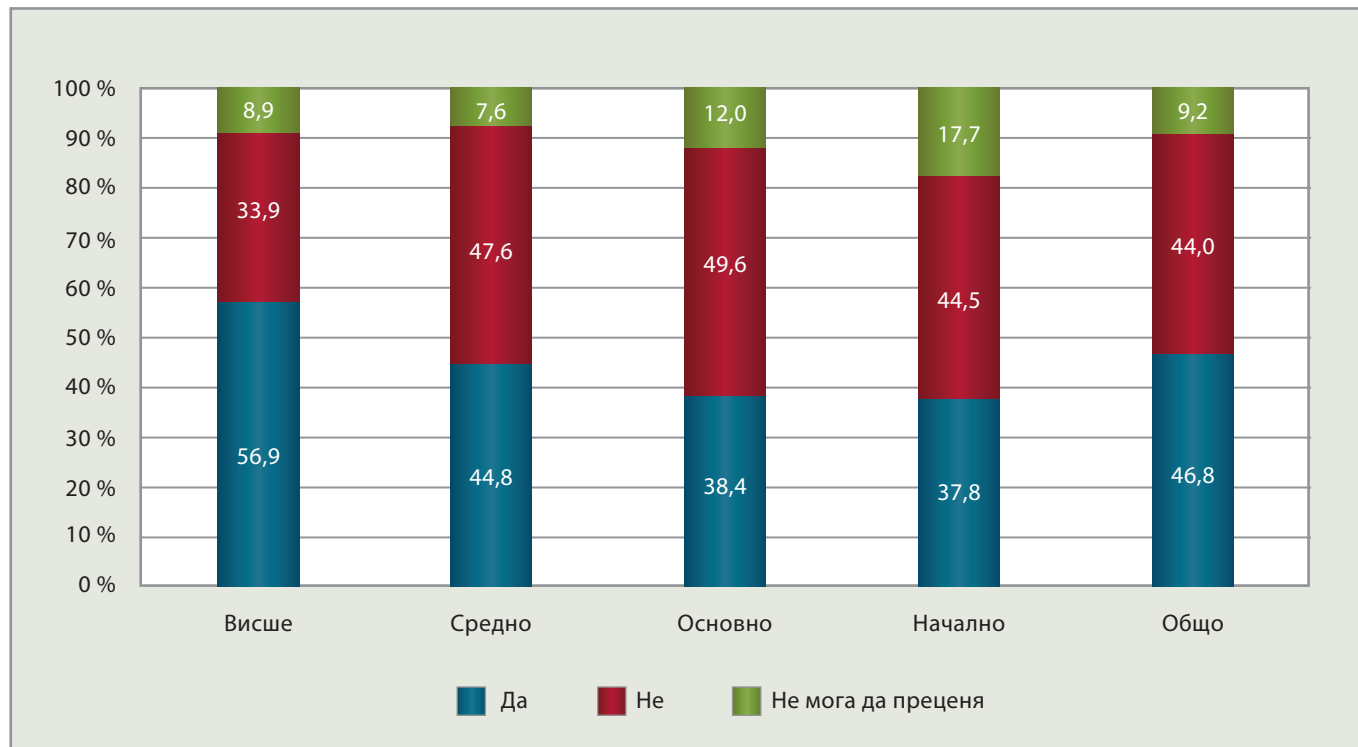
сред младите хора (на възраст до 29 години). Тези групи се запазват не толкова като най-често изложени на явлениято, колкото като такива, които го разпознават като такова; те са най-чувствителни спрямо него.

В сравнение с данните от 2013 г. дялът на жителите на София, които съобщават, че през последните 12 месеца са чували реч на омразата, спада с около 10 %. Промяната най-вероятно се дължи на прекратяването на уличните протести срещу правителството, по време на които имаше агресивна употреба на реч на омразата срещу различни обществени групи.

Ромите съобщават малко по-често от българите и турците, че са чували в общественото пространство изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо малцинства. Дялът на турците, които съобщават, че са чували такива изказвания, е около 37 % – остава без промяна спрямо 2013 г., като и при двете изследвания е повече от 10 % – по-нисък от средното за страната. Причина може да се търси в езиковата бариера – ако не говорят български, те, естествено, и не са изложени на реч на омразата. Това говори и за значителната изолация на турското малцинство спрямо българския обществен живот.

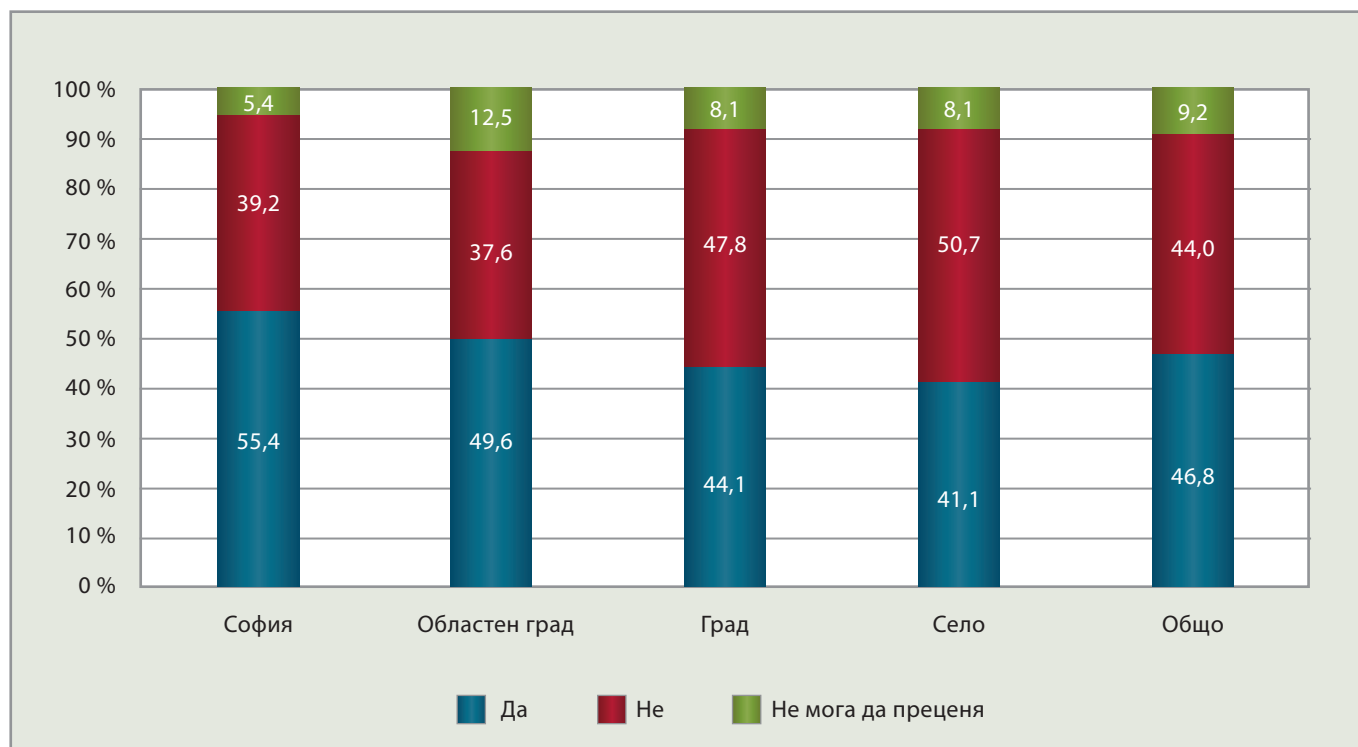
Във фокус групите се установи, че участниците разглеждат речта на омразата като сравнително ново явление, свързано с промените след 1989 г., и представлява част от ценностите, които се налагат в обществото като норма на поведение заедно с демокрацията и свободния пазар. Доминира разбирането, че преди 1989 г. „не е имало дискриминация, нито език на омразата“, „всички цигани са ходели на работа“ и „е имало твърди закони“.

Фиг. 1. Честота на срещане на реч на омразата – влияние на образованието

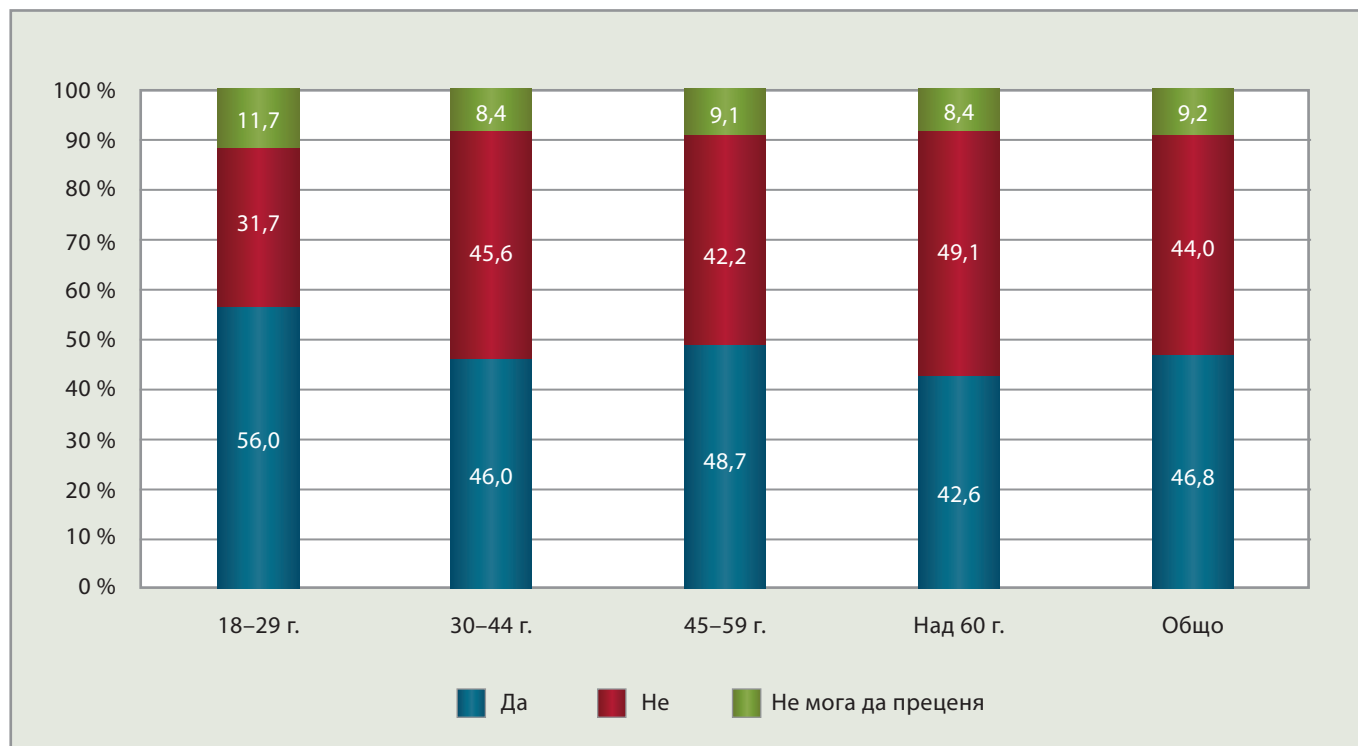
Въпрос: През последните 12 месеца чували ли сте в публичното пространство изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо представители на етнически, религиозни или сексуални малцинства?

Фиг. 2. Честота на срещане на реч на омразата – влияние на населеното място

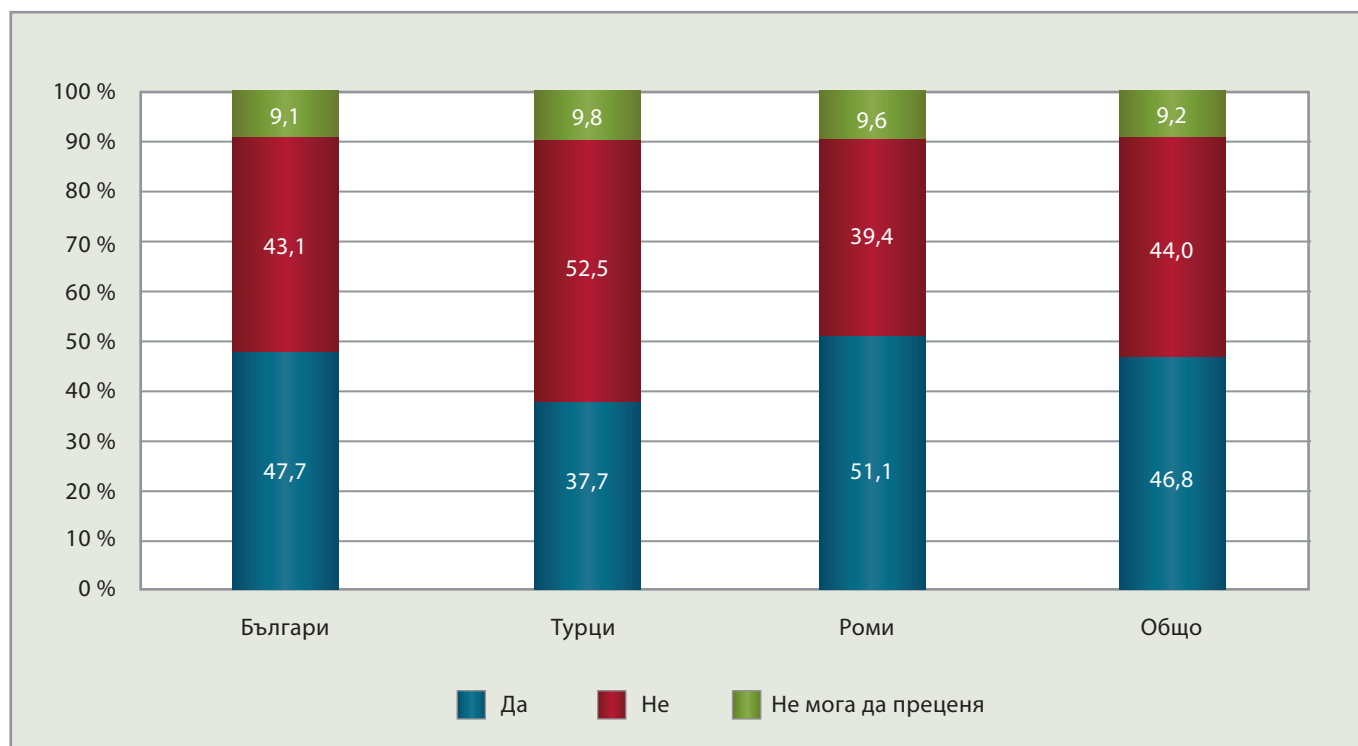
Въпрос: През последните 12 месеца чували ли сте в публичното пространство изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо представители на етнически, религиозни или сексуални малцинства?

Фиг. 3. Честота на срещане на реч на омразата – влияние на възрастта

Въпрос: През последните 12 месеца чували ли сте в публичното пространство изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо представители на етнически, религиозни или сексуални малцинства?

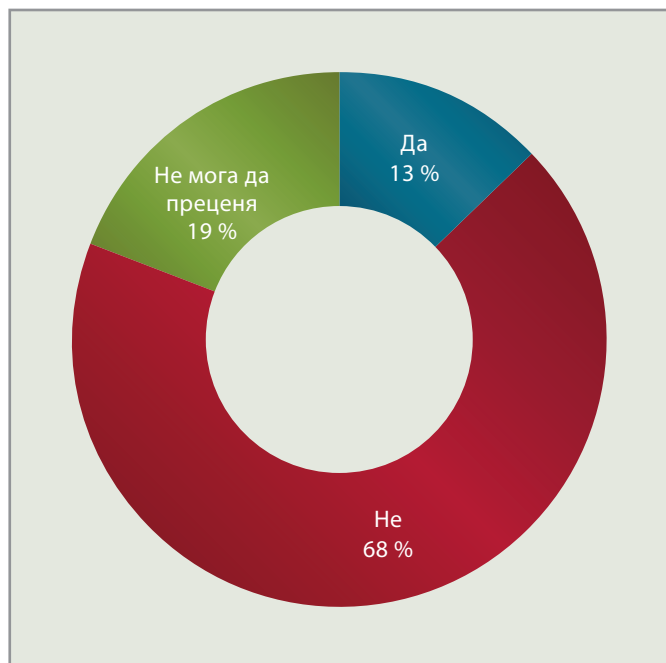
Фиг. 4. Честота на срещане на реч на омразата – влияние на етническата принадлежност

Въпрос: През последните 12 месеца чували ли сте в публичното пространство изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо представители на етнически, религиозни или сексуални малцинства?

Фиг. 5. Връзка между речта на омразата и престъпленията от омраза

Въпрос: Чували ли сте изказване на политик или журналист, според което физическото насилие или повреждането на имуществото на роми, хомосексуалисти или чужденци е правилно или добро поведение или е по-слабо укоримо, отколкото ако е насочено към българи?

Речта на омразата присъства трайно като елемент от общественото говорене в България – най-голям дял от хората, които изобщо са чували такива изказвания през последните 12 месеца, са ги чували често (41 %) или много често (24 %). Рядко или много рядко съобщават, че са чували реч на омразата съответно 25 и 5,7 % от всички, които са чували такива изказвания.

И през 2014 г. в българското публично пространство се срещат най-крайните форми на речта на омразата – 13 % от анкетираните са чували изказвания на политици или журналисти, които не просто внушават малоцен-

Мъж на 30 години от ромски произход от областен град:

„Беше президентска България (по времето на комунизма, б.а.). Президентска България е било, така го разбирам аз. Тодор Живков е бил президент и той е командвал... Не даваше да има разлика. Нито се води да има разлика, нито я има. Да, а сега президентът може ли да ти води така България? Не. Президентът си взима парите и си бяга.“

ност на определени малцинствени групи, но и създават впечатлението, че посегателства срещу личността или имуществото на техни представители е по-слабо укоримо поведение, отколкото посегателства срещу личността и имуществото на българи. През 2013 г. почти 17 % от анкетираните са отговорили положително на този въпрос.

ОБЕКТИ НА РЕЧТА НА ОМРАЗАТА

Ромите продължават да бъдат възприемани най-често като обект на речта на омразата – от тези, които са чували реч на омразата през последните 12 месеца, огромната част (88 %) съобщават, че са чували реч на омразата, насочена срещу роми. Тук няма промяна спрямо проучването от 2013 г. и очевидно в българското общество има трайно установени негативни стереотипи спрямо ромите. По отношение на останалите малцинства, които също биват възприемани като обекти на речта на омразата, картината през 2014 г. е малко по-различна в сравнение с резултатите от проучването през 2013 г.

Първо, през 2013 г. се виждаха ясно обособени три малцинства, които според доминиращите обществени представи са най-често обект на речта на омразата – роми, турци и хомосексуални, а възприятията за използване на речта на омразата спрямо всички останали малцинства бяха по-скоро маргинални. През 2014 г. обаче към трите групи, които публиката най-често възприема като обекти на речта на омразата, се прибавят още две – „чужденци“ и „мюсюлмани“, и така се обособява група от общо пет малцинства, които са значително по-често възприемани като обект на речта на омразата спрямо останалите обществени групи.

Второ, през 2014 г. има леко намаляване на съобщаването за реч на омразата срещу всички малцинства с изключение на „чужденците“. Регистрирано е значително покачване на дела от анкетираните, които съобщават, че са чували реч на омразата, насочена срещу чужденци – покачването е от 5 % през 2013 г. до 20 % през 2014 г. Това покачване вероятно отразява кризата с бежанците от военния конфликт в Сирия, чийто прием и настаняване в България продължават да затрудняват институциите и да генерират расистки изказвания в медиите. В този контекст е обяснимо, че от всички изследвани малцинства единствено при „чужденците“ има увеличение,

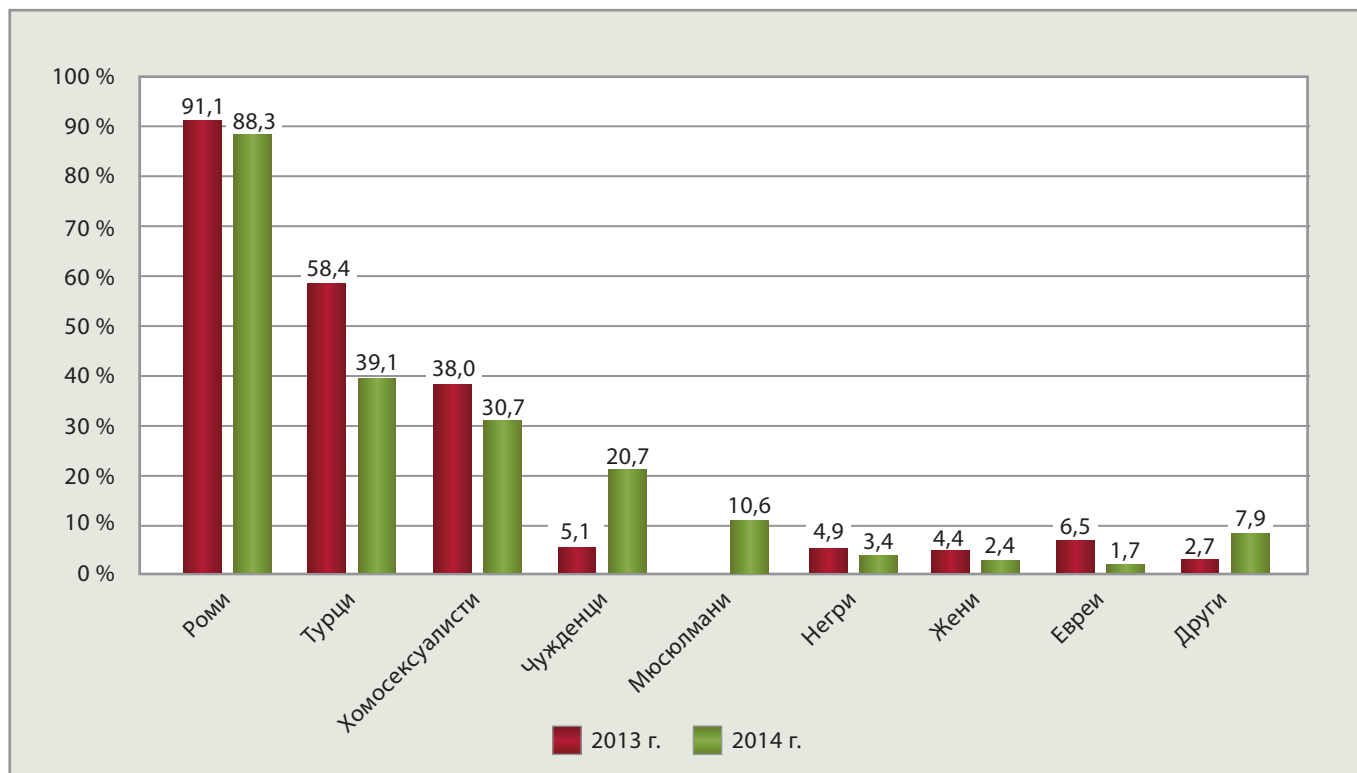
и то значително, на докладваната честота на срещане на речта на омразата.

Трето, резултатите от анкетата през 2014 г. показват едно значително намаляване на респондентите, които съобщават, че са чували реч на омразата, насочена срещу турците. Причината за това тепърва трябва да се търси. Едно частично обяснение може да е свързано с особеностите на самото изследване. Във въпросника през 2013 г. не беше включена възможност за посочване на „мюсюлмани“ отделно като малцинство, срещу което хората са чували изказвания, изразяващи неодобрение, омраза или агресия. Във въпросника за 2014 г. беше добавена такава възможност и „мюсюлманите“ излизат на пето място като малцинство, което става най-често обект на речта на омразата – 10,6 % от респондентите, които са чували реч на омразата през последните 12 месеца, са я чували насочена срещу мюсюлмани. Може да се предположи, че намаляването на съобщаването за реч на омразата срещу турци се дължи донякъде на обособяването на отделната категория „мюсюлмани“ в анкетната карта. Доколкото обаче намалението е по-сериозно от механичния сбор на респондентите, които са посочили, че са чували реч на омразата срещу „мюсюлмани“ и срещу „турци“ през 2014 г., възможно е да има и по-дълбока причина.

Жена от ромски произход на 20 години от областен град:
„Аз сега в Полша бях наскоро, с малкия бях в болницата, в едно хубаво отделение. И там поляците, като ме гледат, че съм по-тъмна, а те са по-светли, и знаеш ли как ни се радват? Пък ако съм тука, всякой ще се дърпа и ще те гледа накриво.“

Респондентите от Южен централен район за планиране (Хасково, Кърджали, Смолян) съобщават, че са чували реч на омразата срещу чужденци значително по-често от средното за страната, а в областите от Северозападен район за планиране (Монтана, Враца, Видин) – значително по-малко. По-изразеното разпространение на възприятия за речта на омразата срещу чужденците в централната част на Южна България се дължи най-вероятно на факта, че каналите за незаконно проникване в страната през границата с Турция са съсредоточени в региона на област Хасково (Южен централен район за планиране) и съответно там се намират и регионалните поделения на държавните институции с компетентност в областта на миграцията. Две от четирите регионални структури на ДАБ – Регистрационно-приемателният център в Харманли и Транзитният център в

Фиг. 6. Обекти на речта на омразата

Въпрос: Ако да, срещу кого сте чували най-често изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия?

с. Пъстрогор са в област Хасково. Пак в област Хасково (с. Любимец) се намира и Специалният дом за временно настаняване на чужденци към Дирекция „Миграция“ на Главна дирекция „Гранична полиция“ на МВР.

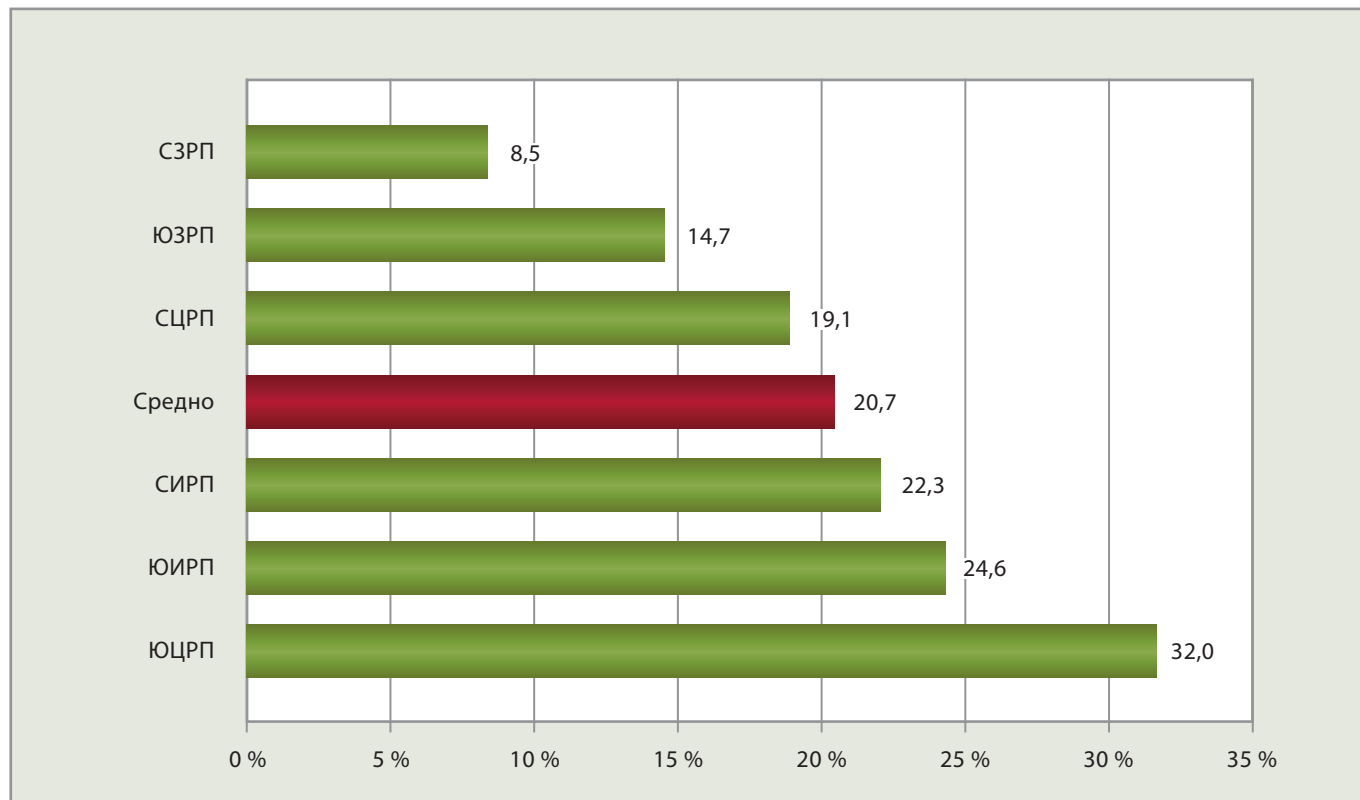
Съобщаването за срещане на речта на омразата спрямо чужденци е значително по-ниско, отколкото средното за страната в Северозападния район за планиране (8,5 % от хората, които са чували реч на омразата там, са чували такива изказвания срещу чужденци, спрямо 20,7 % средно за страната). В София също възприятието за разпространение на речта на омразата спрямо чужденци е по-ниско, отколкото средното за страната (14,1 спрямо 20,7 %). По-ниското възприемане за разпространение на речта на омразата срещу чужденци на тези две места обаче едва ли се дължи на физическата липса на чужденци. Възможно е факторите, които по-скоро влияят на честотата на разпознаване на речта на омразата срещу чужденци, да са свързани с „видимостта“ на чужденците, с наличието или отсъствието на институции, специализирани в управление на миграцията – такива изцяло отсъстват в СЗРП, както и с тяхната относителна тежест спрямо останалите актьори в институционалната и бизнес средата на региона.

Жена на 30 години от ромски произход от областен град:

„На тях (българите, б.а.) им е вградено, че циганите са мръсни, грозни, черни, разбираш ли? Ако не казваш на детето... ще кажеш: „те са цигани, но те са добри, те не правят нищо“, и то, детето, си израства с това вече. Много е важно първите години на детето – до първи клас, първите седем години. Като го възпиташ, че този вид хора са нехубави, и той – край.“

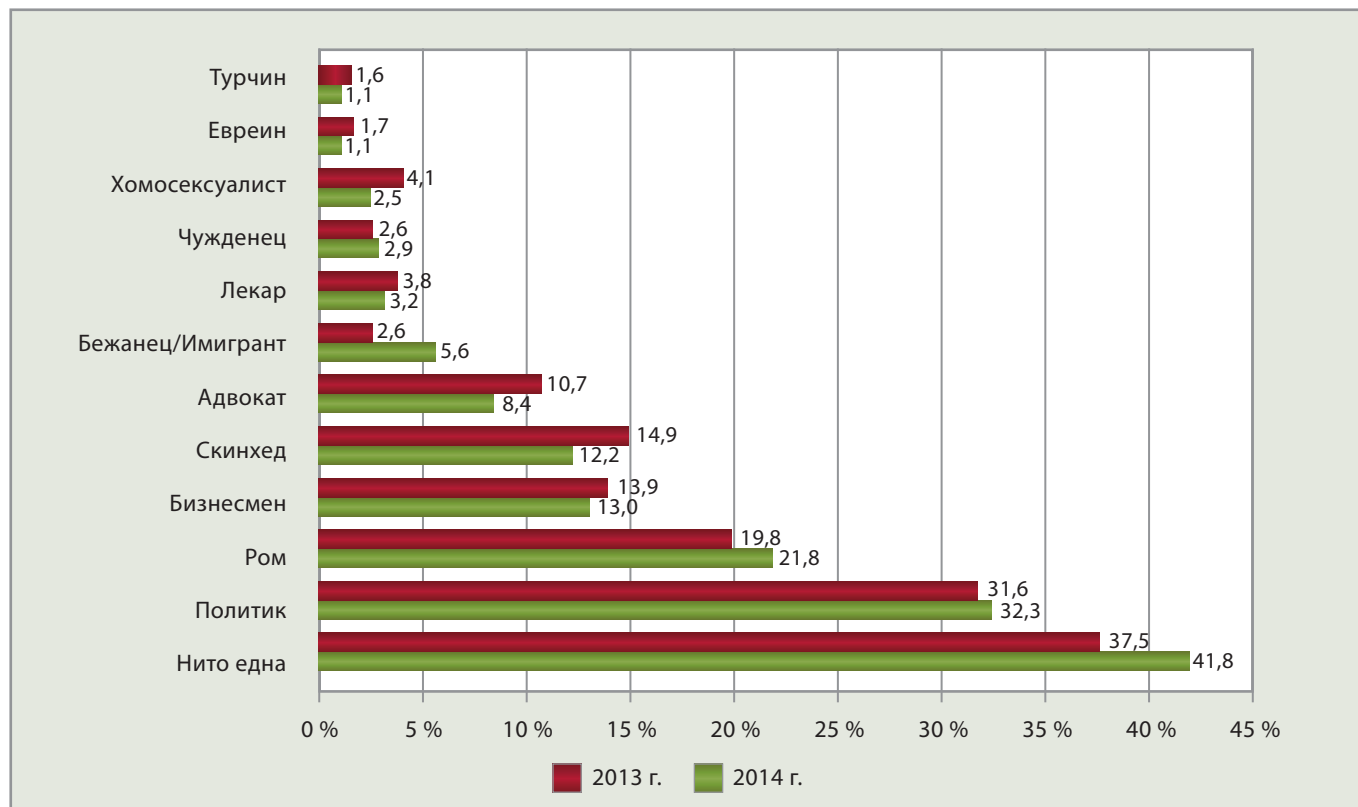
Тук е важно да се подчертае, че обществените възприятия за това кои малцинства най-често стават обект на речта на омразата не отразяват непременно точно картината на малцинствата, които са обект на речта на омразата в действителност. Има малцинства, които са обект на дискриминация и съответно на реч на омразата, но в масовото съзнание не представляват малцинства или негативните стереотипи срещу тях са така силно вкоренени, че речта на омразата срещу тях не се възприема като такава. Такъв е случаят с жените на пример. Въпреки че много нисък дял от респондентите

Фиг. 7. Чужденците като обект на речта на омразата

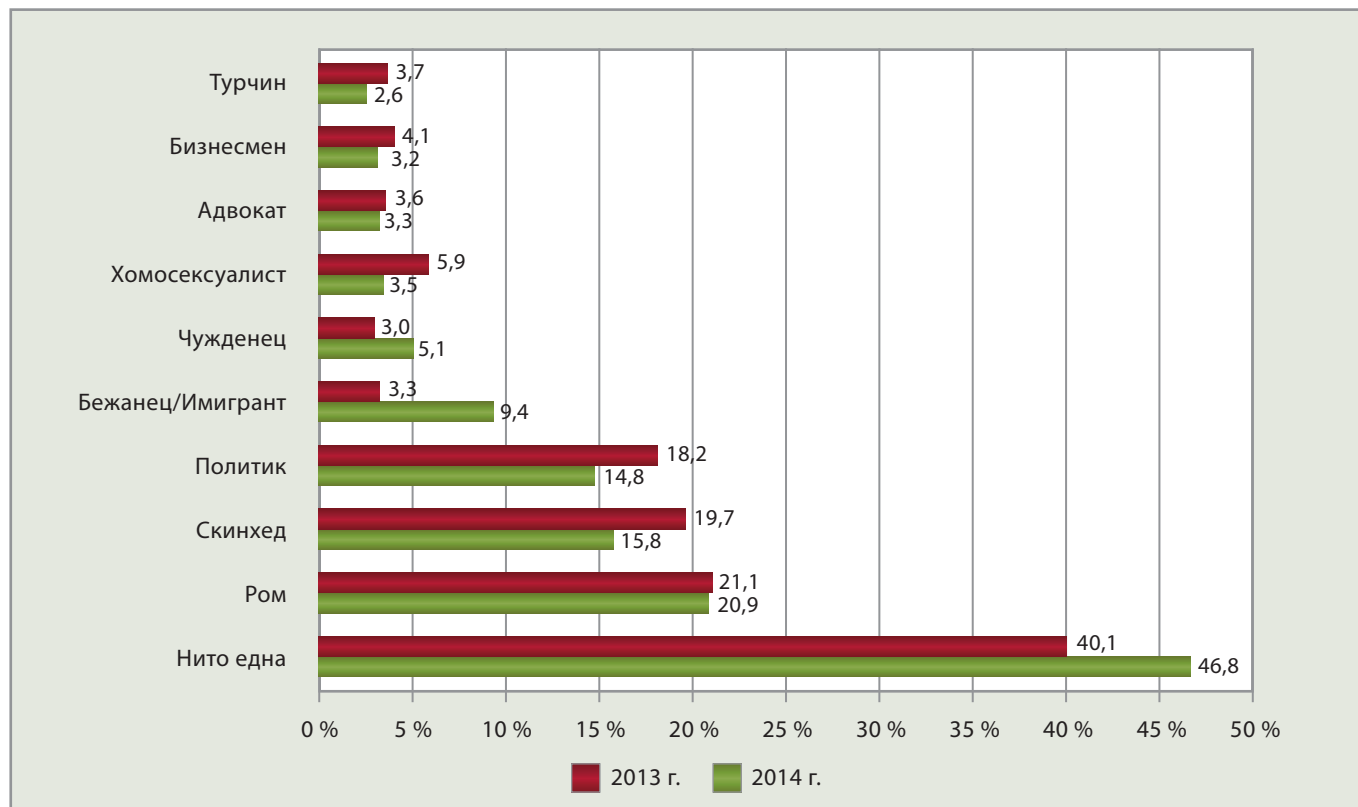
Въпрос: Ако да, срещу кого сте чували най-често изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия? Дял на посочилите отговор „чужденци“ спрямо всички отговорили, че са чували реч на омразата.

Фиг. 8. Най-популярни асоциации на „престъпник“

Въпрос: С коя от посочените групи хора свързвате думата „престъпник“?

Фиг. 9. Най-популярни асоциации на „заплаха“

Въпрос: С коя от посочените групи хора свързвате думата „заплаха“?

в количественото изследване съобщават, че са чували реч на омразата срещу жени, по време на дискусиите във фокус групите бяха споменавани често примери в това отношение (подвикванията и коментарите, които правят участниците в пътното движение за жените шофьори). Възрастните хора и лицата с увреждания, особено лицата с психични увреждания, също бяха цитирани във фокус групите като обекти на речта на омразата.

ПОПУЛЯРНОСТ НА ОТДЕЛНИ НЕГАТИВНИ ПРЕДСТАВИ СПРЯМО МАЛЦИНСТВАТА

И през 2014 г., както и през 2013 г., ромите продължават да бъдат малцинството, най-често асоциирано с негативни представи. Над 20 % от анкетираните свързват ромите с понятието „престъпник“ и „заплаха“. Представители на други етнически малцинства, като турци или евреи, изобщо не биват асоциирани с такива негативни представи. Делът на анкетираните, които свързват „турчин“ и „евреин“ с „престъпник“ е около 1,5 %, а резултатите от проучванията през 2013 и 2014 г. в тази част съвпадат напълно. Както беше подчертано изрично в изследването от 2013 г., различните малцинства са жертва на различни негативни стереотипи и това предполага в кампаниите за ограничаване на разпространението на речта на омразата да бъдат отчетени тези особености.

Политиците продължават да бъдат трайно асоциирани с „престъпник“ дори в по-голяма степен, отколкото ромите. Това поставя много сериозно въпроса за лидерството в политиките за ограничаване на разпространението на речта на омразата и престъпленията от омраза – то не може да дойде от друго място освен от същите политически среди, но те самите са силно дискредитирани в обществените представи.

МЕДИИ НА РЕЧТА НА ОМРАЗАТА

Телевизията продължава да бъде най-влиятелната медия, с която хората свързват разпространяването на реч на омразата. Близо 65 % от хората, които през последните 12 месеца са чували изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо

представители на малцинства, са ги чували по телевизията. В сравнение с данните от 2013 г. има понижаване с около 10 % на броя на респондентите, отговорили, че са чували реч на омразата по телевизията. Доколкото липсват обективни изследвания на реалното разпространение на речта на омразата в медиите (включително и телевизията), трудно може да се прецени на какво се дължи този спад. Една възможна хипотеза е, че през лятото на 2014 г. общественото внимание се измести към други въпроси (банковата криза, съставянето на правителство от 43-тото НС), които, естествено, доминират и основната медия.

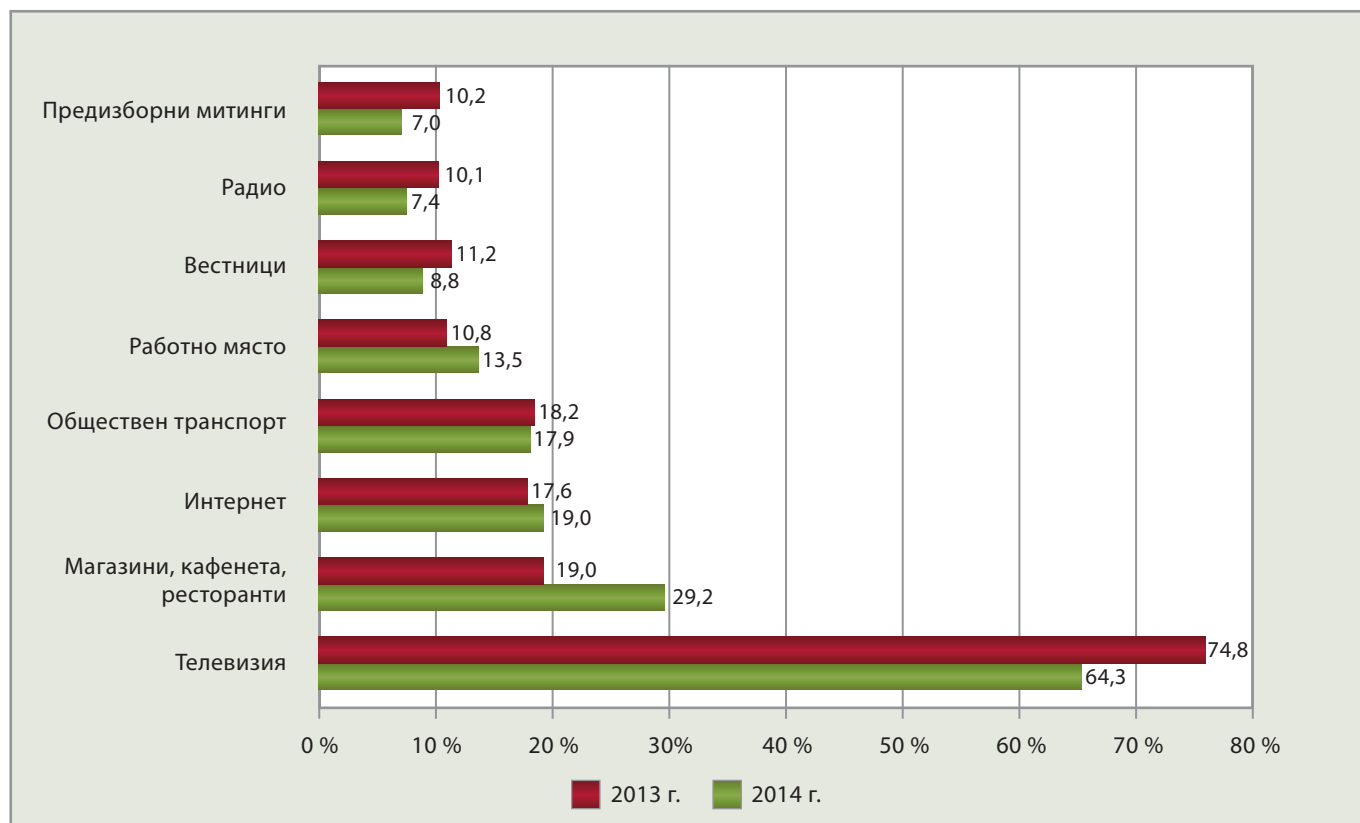
През 2014 г. се наблюдава известно увеличаване на относителната тежест на магазините и заведенията – около 1/3 от респондентите, които са чували реч на омразата, съобщават, че са я чували в магазини, кафенета или ресторанти.

През 2014 г. интернет е третата по значение медия на речта на омразата в България според възприятията на респондентите – 19 % от тези, които са чували реч на омразата, са я чували в интернет. Интересно е да се отбележи, че честотата на срещи с речта на омразата сред хората, които използват интернет по-интензивно (сърфират всеки ден или няколко пъти седмично), е малко по-висока от средното за страната (52 % от тях съобщават, че през последните 12 месеца са чували изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо представители на малцинствени групи, спрямо 47 % средно за страната). Дори и при редовно сърфиращите в интернет обаче телевизията продължава да се възприема като най-влиятелната медия на разпространение на речта на омразата – 60 % от редовно сърфиращите в интернет съобщават, че са чували реч на омразата по телевизията. Според тази група интернет е втората медия на речта на омразата – 33 % от редовно сърфиращите в интернет са срещали реч на омразата в интернет, което е 14 % по-високо от средното за страната.

През 2014 г. се запазват възприятията за обществения транспорт като четвърто по значение, но много близо до интернет място на разпространение на речта на омразата. Както и в резултатите от изследването през 2013 г., тази констатация има значение главно за жителите на София и големите градове.

Количественото изследване на обществените възприятия за речта на омразата не включва отделни въпроси за разпространението на речта на омразата в системата на образованието – самото изследване е ограничено до пълнолетното население на страната. В

Фиг. 10. Медии на речта на омразата

Въпрос: Ако да, къде най-често чувате изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо малцинства?

проведените през есента на 2014 г. фокус групи обаче детските градини и училищата бяха посочени като основно място на разпространение на речта на омразата.

В проведените фокус групи (с роми и отделно с младежи) бяха споделени редица примери за случаи на реч на омразата в училищата и травматични последици от такива ситуации. Във фокус групата с роми речта на омразата в училище беше спомената като фактор за отпадане на ромски деца от училище, а сегрегацията в детските градини – като фактор за капсулиране на ромската общност. Например жена от ромски произход разказва как, докато детето ѝ ходело на детска градина в смесена група (с други деца от български етнически произход), то говорело на майка си на български език. После го преместили в отделна група само за деца от ромски произход и детето започнало да говори вкъщи само на ромски.

От проведената фокус група с учители стана ясно, че те също са се срещали с речта на омразата. В тази фокус група специално се очертаха три основни проблема:

- Както и другите участници във фокус групите, и самите учители не различават речта на омразата като

отделно явление – не могат да го отграничат от други случаи на грубо, обидно или агресивно поведение между учениците.

- Учителите не припознават като своя отговорност интервенцията в случаи на реч на омразата между ученици – прехвърлят отговорността за действие или върху училищните психолози, които им се виждат по-подготвени да се справят, или към родителите.
- Сред самите учители битуват немалко расистки разбирания и дискриминационни нагласи. Показателен пример в това отношение е делението между учителите според това дали са „добре“ (работят в училище в сравнително заможен квартал и без малцинства), или не са.

На този етап е трудно да се каже дали подобни нагласи са доминиращи сред учителите и педагогическия персонал като цяло, но трябва да се подчертае, че успешна стратегия за борба срещу речта на омразата предполага включването на училищата като институции, насърчаващи равенството и толерантността между учениците.

ГОВОРТЕЛИ С РЕЧТА НА ОМРАЗАТА

Политиците и журналистите са най-честите говорители с речта на омразата. През 2014 г. обаче респондентите съобщават, че са чували политици да правят враждебни изказвания спрямо отделни малцинствени групи по-рядко, отколкото през 2013 г. Това може да бъде обяснено, от една страна, с временното спадане на градус на политическото напрежение след замирането на уличните протести и по-късно след оставката на правителството на Пламен Орешарски, а от друга – с фокусиране на общественото внимание към момента на изследването около проблемите с банковата система и енергетиката.

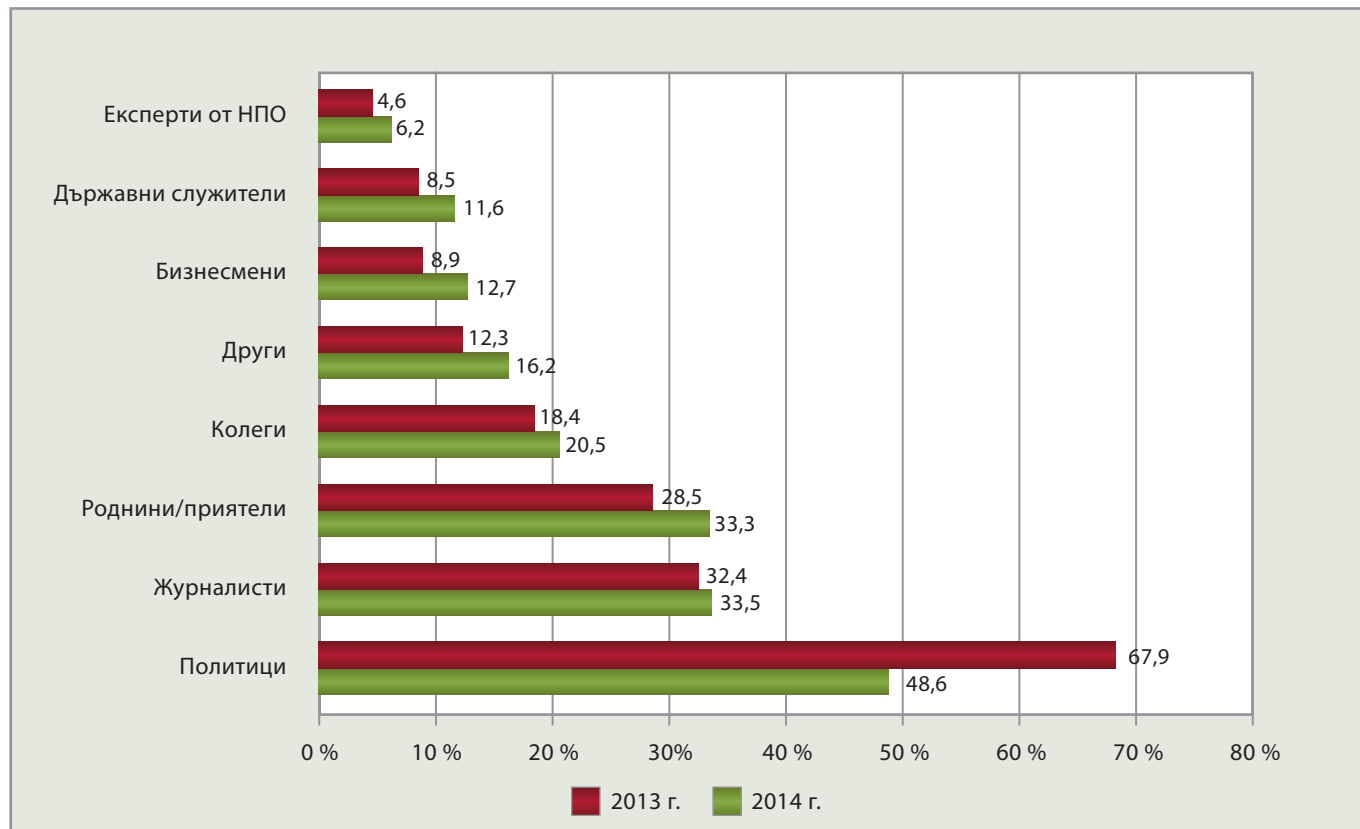
Значението на политиците като говорители с речта на омразата е по-високо от средното за жителите на София (60 % от софиянци, които са чували реч на омразата, са я чували от политици спрямо 49 % средно за страната) и за безработните (59 спрямо 49 %). Мал-

Учителка на 34 години от София:

„Това е политика. Смятам, че политиците много добре го владеят този начин на манипулиране на обществото и разделяне... и владеене. Ако нямаме врагове, ако не виждаме циганите като мръсни, гадни и ужасни, навреждащи на нашето прекрасно общество, ние ще се заемем с политиците и ще кажем какво се случва на високите етажи. Така че мисля, че това е един трик, който съществува, откакто свят светува, и не съм съгласна. Има много по-сериозни проблеми в цялото ни устройство като цяло.“

ко по-високо от средното е значението на политиците като говорители с езика на омразата и за висшистите и за хората, които живеят в домакинства с доход над 532 лв. на месец. Значението на политиците сред младите хора (възраст 18–29 години) е по-ниско от средното за страната (37 % от младите хора, които са чували реч

Фиг. 11. Говорители с речта на омразата

Въпрос: Кого най-често сте чували да употребява изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо представители на малцинства?

Учителка на 53 години от София:

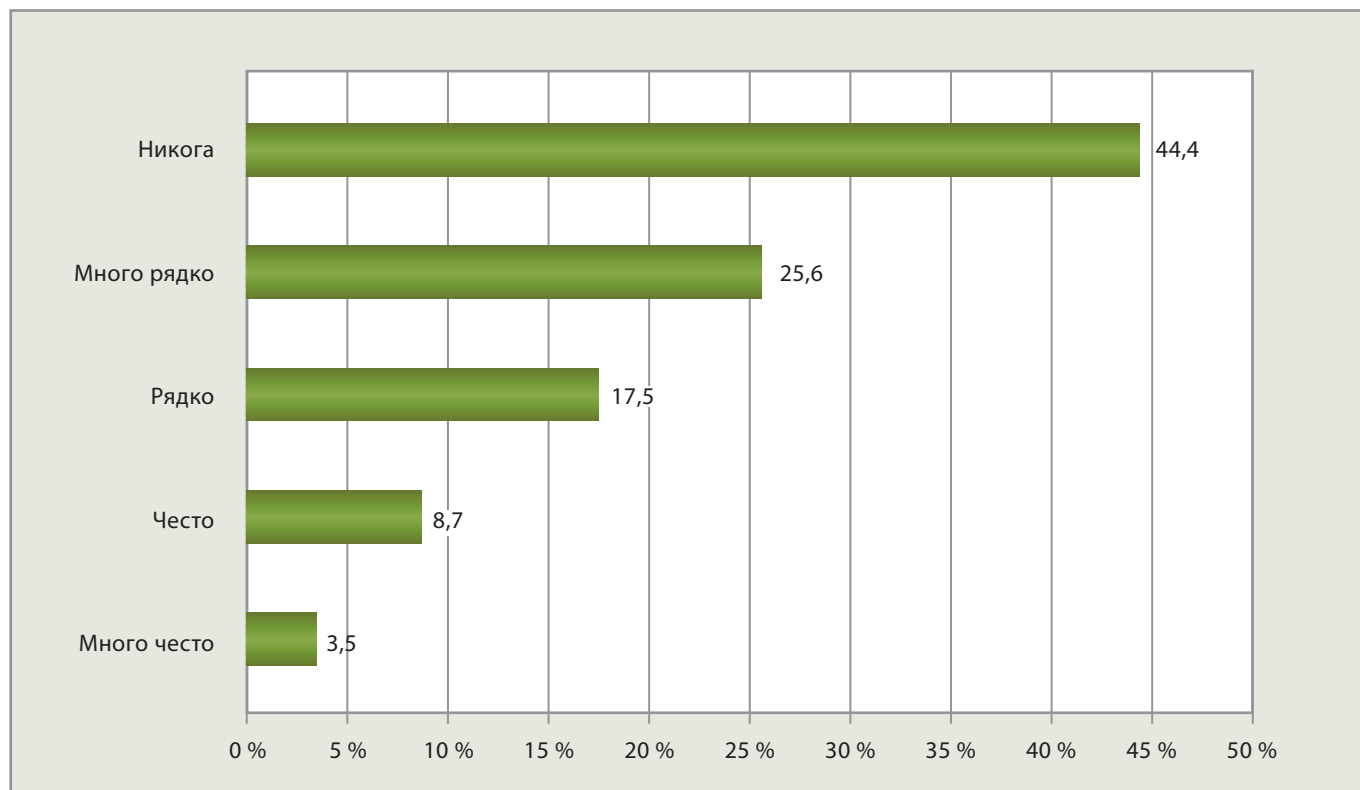
„Аз лично съм родена, живяла съм в детските си години в едно малко градче, където живееха моите баба и дядо с много такива други етноси, и такъв език на омразата никога не е съществувал. За мен това е изкуствено насадена омраза и не вярвам на всичко, което се пише и говори. Даже бих казала, че понякога това са чисто журналистически манипулации с цел единствено облагодетелстване на собствените си лични печалби.“

на омразата, са я чували от политици спрямо 49 % средно за страната). При младите хора групата с най-голяма честота на употреба на речта на омразата е свързана с непосредственото социално обкръжение (роднини и приятели) – 45 % от младите хора, които са чували реч на омразата, са я чували от роднини и приятели спрямо 34 % средно за страната. Тази особеност вече беше установена в изследването от 2013 г.

РЕЧТА НА ОМРАЗАТА В ЛИЧНАТА СФЕРА

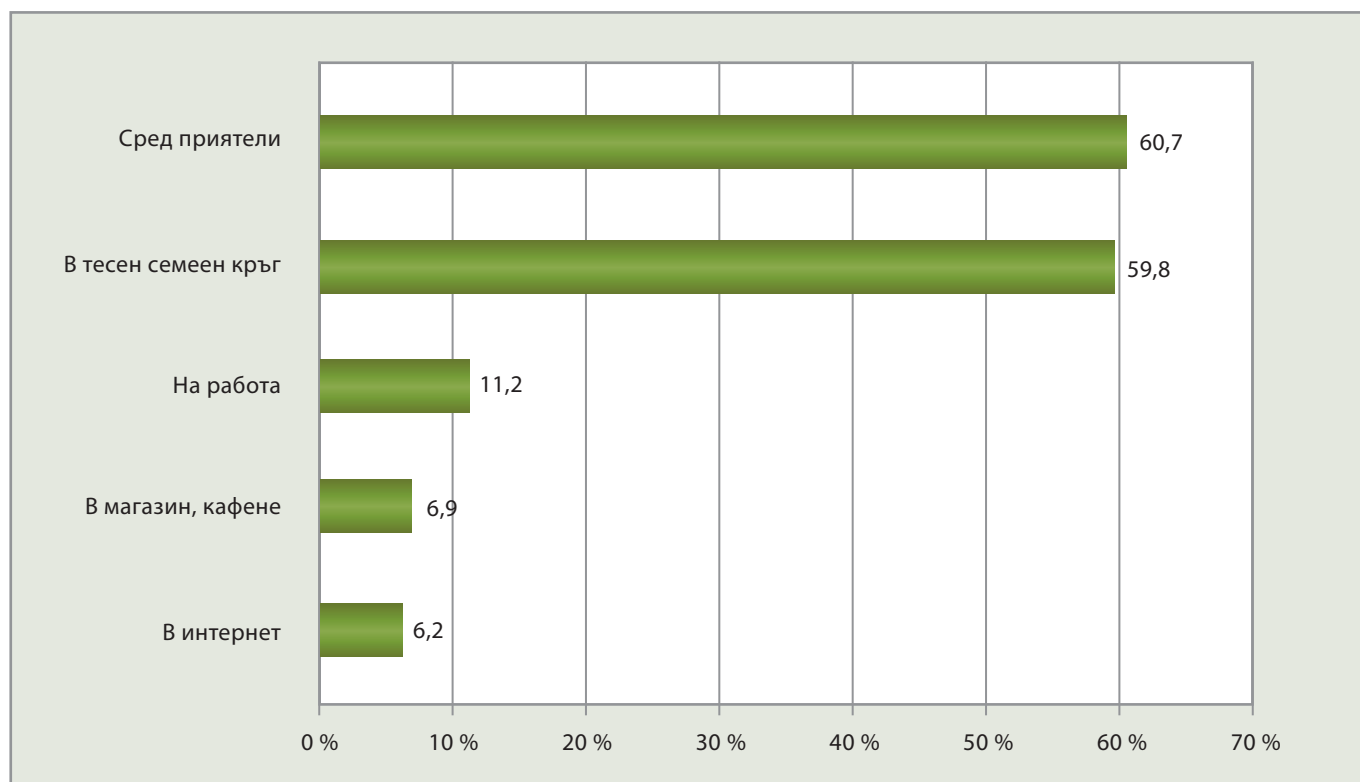
Резултатите от изследването през 2014 г. по отношение на самооценката на анкетираните за това доколко те самите използват речта на омразата не се различава много от констатираното през 2013 г. Най-висок дял (44 %) от анкетираните съобщават, че те самите никога не правят изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо малцинства. Общо около 12 % от анкетираните употребяват реч на омразата „често“ или „много често“. Най-голям е дялът на тези, които никога не използват реч на омразата, сред възрастните граждани – 62 % от тези на възраст над 60 години. Жените са по-малко склонни да употребяват реч на омразата от мъжете. Около 50 % от жените заявяват, че никога не използват реч на омразата, докато при мъжете този дял е 40 %. Дялът на турците и на ромите, които съобщават, че никога не използват реч на омразата, също е по-висок от средното за страната – 60 % от турците и 55 % от ромите никога не използват реч на омразата, сравнено с 44 % средно за страната.

Фиг. 12. Самооценка – честота на употреба на реч на омразата

Въпрос: Случва ли се Вие самият да казвате неща, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо малцинства?

Фиг. 13. Самооценка – контекст на употреба на речта на омразата

Въпрос: Ако да, в какъв контекст най-често употребявате реч на омразата?

В преобладаващия брой случаи речта на омразата се използва в непосредственото социално обкръжение – около 60 % от тези, които употребяват реч на омразата, съобщават, че го правят сред приятели или в тесен семеен кръг. Може да се предположи, че широкото разпространение на речта на омразата в личната сфера е едно от големите предизвикателства пред политиките за ограничаването на това явление.

Около 6 % от анкетираните, които използват реч на омразата, съобщават, че го правят и в интернет.

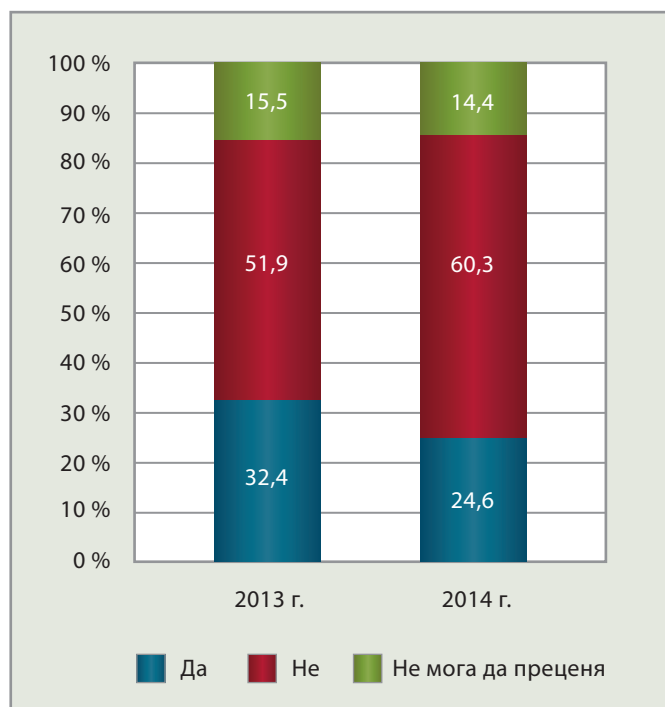
ЧЕСТОТА НА УПОТРЕБА НА РЕЧ, НАСЪРЧАВАЩА ПРОЯВИ НА НАСИЛИЕ

През 2014 г. има известно намаление на дела на респондентите, които са чували в публичното пространство изказвания, които според тях могат да насърчат извършването на насилие спрямо представители на различни малцинствени групи – този дял пада от 32 % през 2013 г. до 25 % през 2014 г. Намалението най-вероятно се дължи на това, че анкетата през 2013 г. беше проведена в

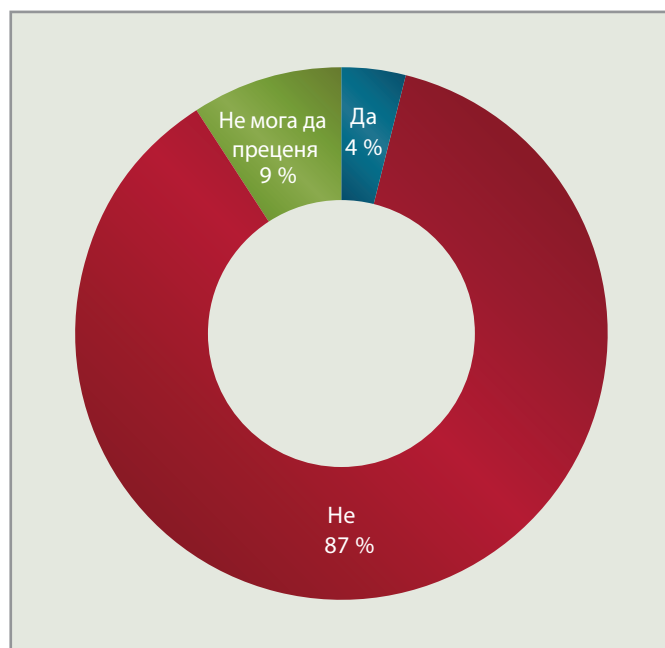
среда на високо обществено напрежение около началото на протестите срещу правителството на Пламен Орешарски, които бяха съпроводени и с агресивни прояви на отделни националистически формации, и съвпадна с увеличаване на притока на бежанци в страната.

Дори и да приемем обаче, че дял от 25 % повече съответства на обичайните обществени настроения, това е все пак една изключително висока честота на срещане на най-крайните форми на речта на омразата – а именно тези, които могат да мотивират извършването на насилие. Данните показват, че всеки четвърти гражданин през последната година е чувал изказвания в публичното пространство, насърчаващи прояви на насилие спрямо представители на малцинствени групи.

Честотата на съобщаване за най-крайните прояви на реч на омразата е по-висока в Югозападния район за планиране (обхващащ областите на София, Кюстендил, Благоевград, Перник) и в Югоизточния район за планиране (обхващащ областите на Стара Загора, Сливен, Ямбол и Бургас). Съответно 33 и 30 % от респондентите там са чували в публичното пространство изказвания, които според тях могат да насърчат извършването на насилие спрямо представители на малцинствени групи, сравнено с 25 % средно за страната. Най-рядко за таки-

Фиг. 14. Честота на употреба на реч, насърчаваща към насилие

Въпрос: През последните 12 месеца чували ли сте изказвания в публичното пространство, които според Вас могат да насърчат извършването на насилие срещу представители на малцинства?

Фиг. 15. Честота на употреба на реч, създаваща усещане за заплахата

Въпрос: През последните 12 месеца случвало ли се е конкретни изказвания на политици или журналисти да създадат у Вас лично усещане, че сте физически заплашен – спрямо Вас може да бъде извършена агресия или упражнено насилие?

ва изказвания съобщават жителите на Северозападния район за планиране (около 18 спрямо 25 % средно за страната).

Младите хора (18–29 години), хората в ранна зряла възраст (30–44 години), висшестите, хората с доход над 532 лв. и ромите също съобщават по-често от средното за страната, че са чували реч на омразата, насърчаваща към насилие. Обратно на тях турците съобщават значително по-рядко, че са чували такава реч – 18 % от турците спрямо 25 % средно за страната.

През 2014 г. се запазва честотата на съобщаване за реч на омразата, която създава пряко у респондентите впечатление, че лично спрямо тях може да бъде упражнено насилие. През последните 12 месеца около 4 % от респондентите са чували изказвания на политици и журналисти, от които са се почувствали лично застрашени. Този дял е по-висок сред хората, които се самоопределят като турци и роми (съответно 7 и 10 %). Данните съвпадат изцяло с резултатите от проучването през 2013 г.

ЧЕСТОТА НА УПОТРЕБА НА РЕЧ, СЪЗДАВАЩА УСЕЩАНЕ ЗА ОБИДА

При разпространението на обидни изказвания в публичната среда няма промяна спрямо резултатите от проучването през 2013 г. Около 10 % от анкетираните през последните 12 месеца са чували от политици или журналисти изказвания, които силно лично са ги обидили. Този дял е значително по-висок сред жителите на София (17 % от тях са чували обидни изказвания) и сред респондентите, които се самоопределят като роми (отново 17 %).

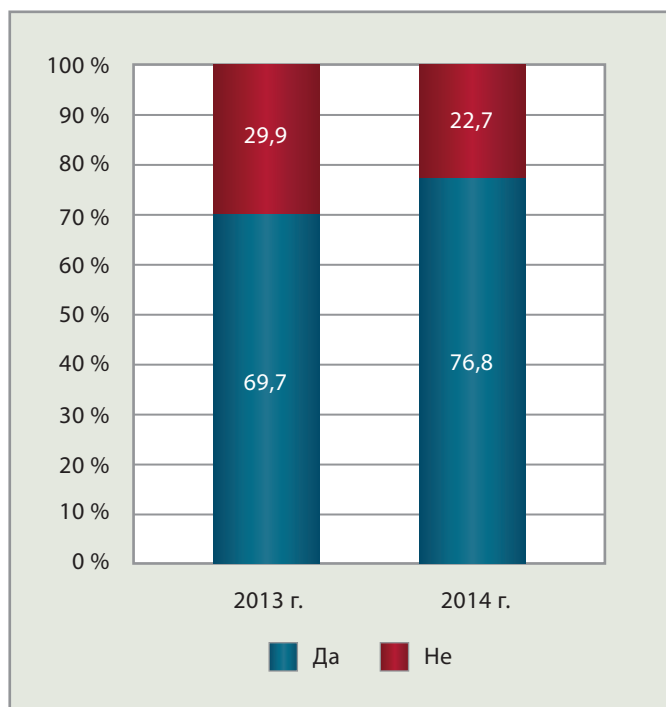
Около 1/4 от тези, които са се почувствали обидени от конкретни изказвания на политици и журналисти, не споделят какъв точно е бил изразът, който ги е обидил. Останалите споделят спонтанно редица изрази, които могат да бъдат подведени под две големи групи – изказвания, насочени срещу роми, и изказвания, насочени срещу възрастни хора. И през 2013 г. тези две групи изпъкнаха като най-често засегнати от публичното говорене, което предизвиква лично усещане за обида. Специално по отношение на възрастните хора изрази като „лош материал“, че „имат привилегии“ и че „България работи за пенсионерите“, продължават да бъдат спонтанно посочвани от респондентите като обидни вече 5 години след като са били произнесени от политик.

Фиг. 16. Честота на употреба на реч, създаваща усещане за обида

Въпрос: През последните 12 месеца случвало ли се е конкретни изказвания на политици или журналисти силно да Ви обидят?

Фиг. 17. Проповядването на омраза като престъпление

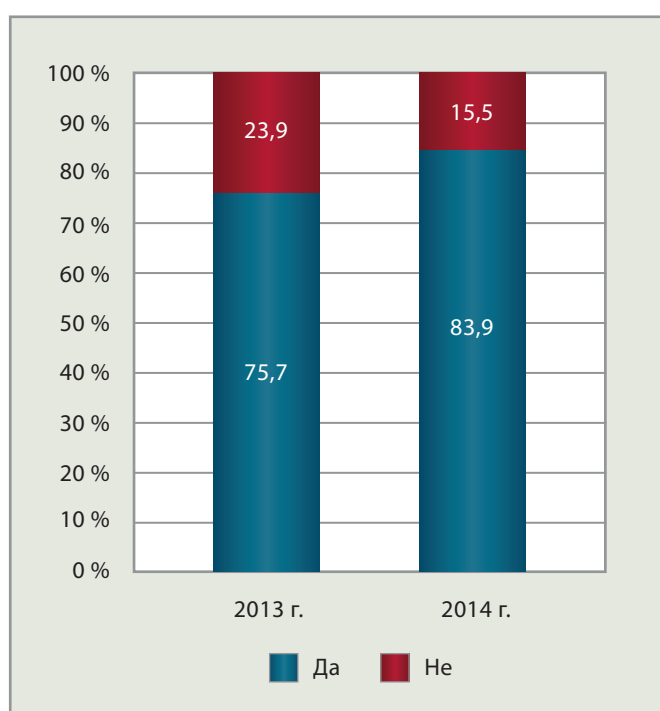
Въпрос: Знаете ли, че проповядването и подбуждането към расова или национална вражда или омраза или към расова дискриминация е обявено за престъпление в България (чл. 162 НК)?

НАГЛАСИ КЪМ КРИМИНАЛИЗИРАНЕТО НА РЕЧТА НА ОМРАЗАТА И НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ОМРАЗА

Ванкетата са включени четири въпроса, чрез които да се установи до каква степен гражданите са запознати с факта, че българският Наказателен кодекс обявява за престъпления проповядването на фашистка или друга недемократична идеология, проповядването и подбуждането към расова или национална вражда или омраза или към дискриминация и извършването на престъпления, мотивирани от различната народност, раса, религия или политически убеждения на жертвите.

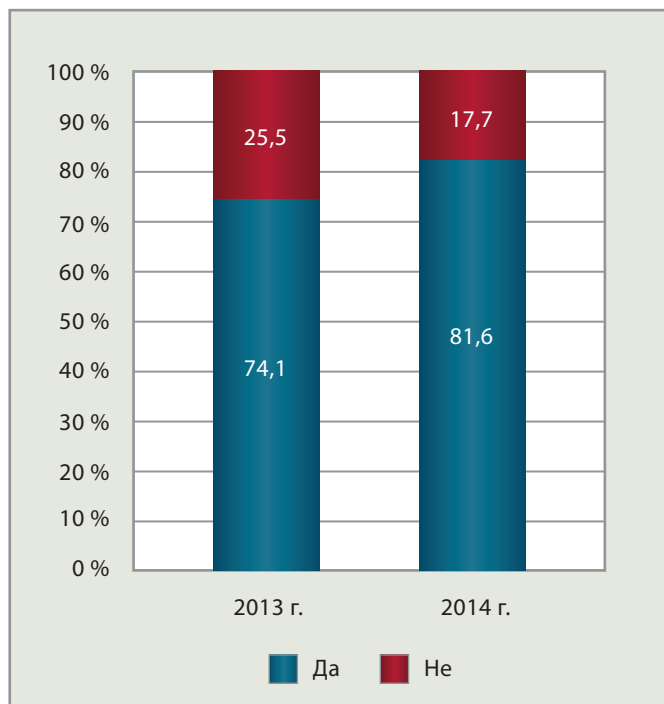
Резултатите от проучването през 2014 г. показват известно подобрене спрямо резултатите от проучването през 2013 г. – по всяко едно от четирите престъпления има увеличение с между 7 и 10 % на дела на гражданите, които знаят, че посочените деяния са забранени от закона.

Фиг. 18. Престъпления от омраза (чл. 162, ал. 2 НК)

Въпрос: Знаете ли, че извършването на насилие спрямо някого или повреждането на чужд имот заради народността, расата, религията или нечи политически убеждения е обявено за престъпление в България?

Фиг. 19. Престъпления от омраза (чл. 162, ал. 3 НК)

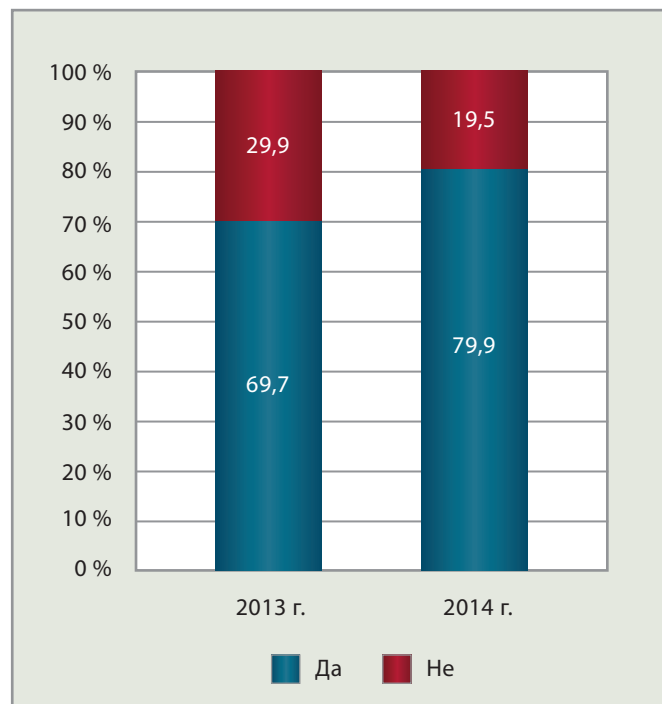
Въпрос: Знаете ли, че образуването на организации или групи, които имат за цел употребата на насилие или повреждането на имотите на хора заради тяхната народност, раса, религия или политическа принадлежност, е обявено за престъпление в България?

Може да се предположи, че това е най-видимият ефект от усилията на български правозащитни организации и на отделни активисти да се противопоставят на разпространението на речта на омразата и да настояват пред правоохранителните институции да изпълняват конституционните си задължения за наказателно преследване на престъпленията от омраза.

ОБЩЕСТВЕНИ НАГЛАСИ СПРЯМО ПУБЛИЧНИТЕ ПОЛИТИКИ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА РЕЧТА НА ОМРАЗАТА

Както и през 2013 г., най-голям дял от респондентите (над половината) напълно не одобряват използването в публичното пространство на изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо представители на малцинствени групи. Втората по значение група е на тези, които изразяват по-умерено неодобрение – 30 % от респондентите по-скоро не одобряват използването

Фиг. 20. Престъпления против Републиката

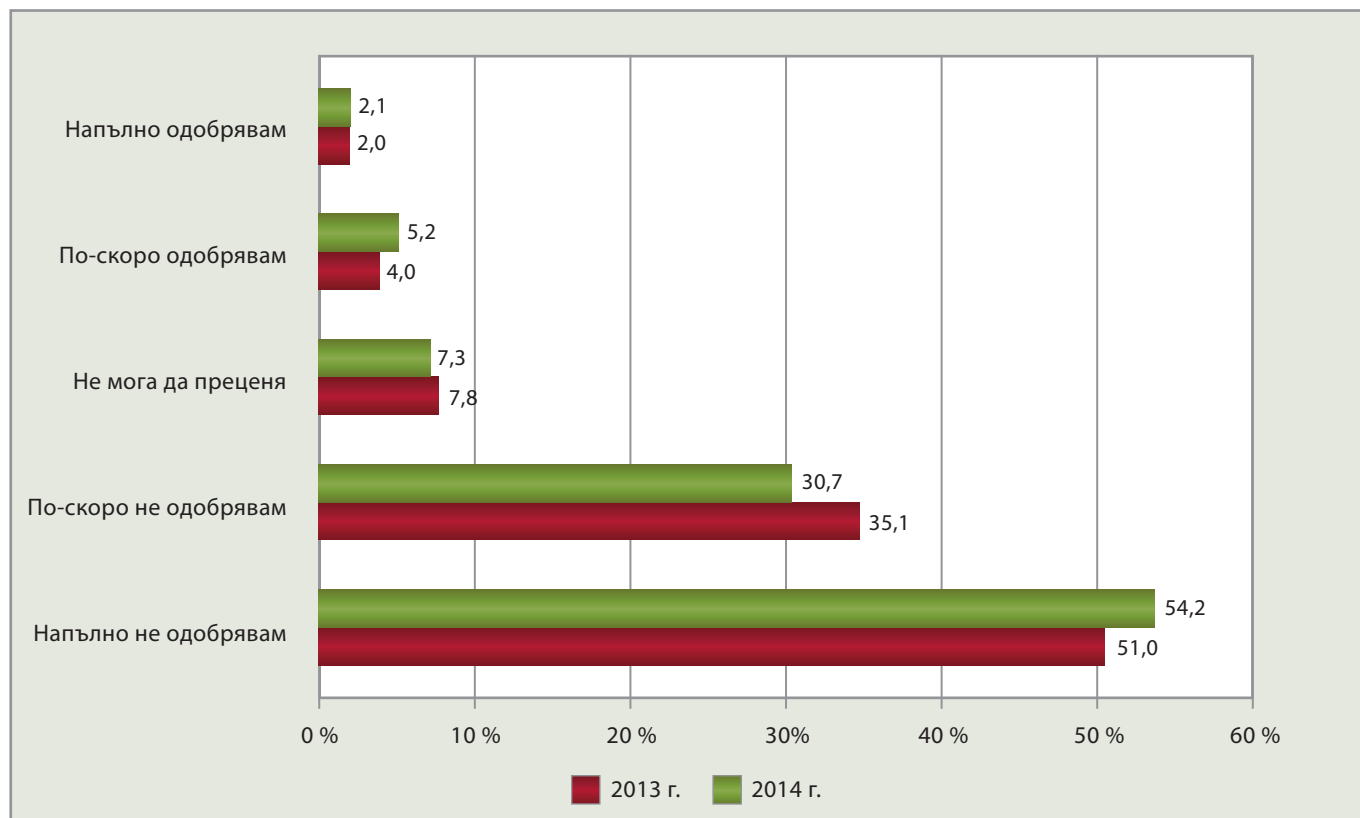
Въпрос: Знаете ли, че проповядването на фашистка или друга недемократична идеология е обявено за престъпление в България (чл. 108 НК)?

на реч на омразата в публичната сфера. Респондентите, които напълно одобряват или по-скоро одобряват използването на реч на омразата, са общо около 7 %.

В проучването през 2014 г. бяха включени допълнително група въпроси с цел да се установи дали демонстрираното по-горе солидно обществено неодобрение за публичното използване на реч на омразата се потвърждава и когато хората трябва да преценят дали одобряват публичното използване на конкретни обидни или враждебни квалификации спрямо конкретни малцинствени групи. Бяха тествани 7 изказвания, определени като реч на омразата и които са били реално използвани в публичен контекст от различни обществени фигури. За всеки един от тези изрази най-голям дял от анкетираните (между 40 и 58 %) споделят, че напълно не одобряват използването им в традиционните медии. Втората по-значиме група (между 18 и 27 %) е на тези, които изразяват по-умерено неодобрение (по-скоро не одобряват).

Общият дял на респондентите, които напълно или по-скоро не одобряват използването в традиционните медии на конкретни изрази, представляващи реч на омразата, е малко по-нисък, но напълно съизмерим с

Фиг. 21. Одобрение за реч на омразата (абстрактно)

Въпрос: Доколко одобрявате използването в публичното пространство на изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо малцинства?

мнозинството на тези, които изразяват абстрактно неодобрение към използването изобщо на реч на омразата в публичното пространство. Важно е да се отбележи, че нивото на неодобрение на различните изрази варира според засегнатото малцинство. Около 80 % от респондентите напълно или по-скоро не одобряват използването в традиционните медии на изразите „Министърът е еврейска гад“, „Червени боклуци“ и „Защитниците на бежанците са продажни“. Малко по-нисък (76 %) е общият дял на неодобрение на изказването срещу „гейовете“, а най-ниско е неодобрението на изказването срещу роми – 65 %.

Въпреки че представлява малцинство, групата на тези, които одобряват речта на омразата в посочените конкретни случаи, съвсем не е незначителна и тя изпъква по-специално по отношение на три от тестваните изрази.

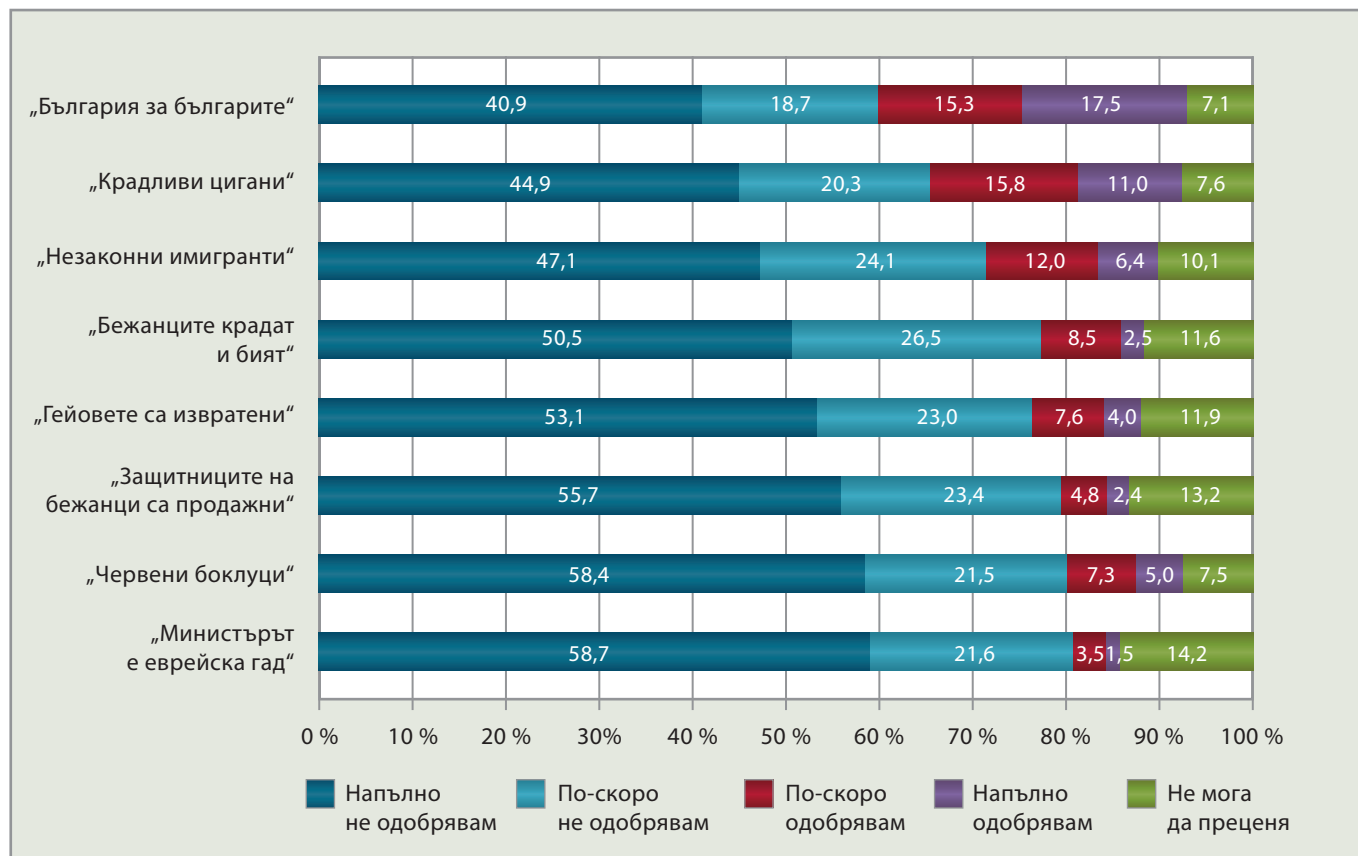
Около 33 % от респондентите одобряват (напълно или по-скоро) използването в традиционните медии на израза „България за българите“. Това показва, че агресивният национализъм, който е възприет в определението на Съвета на Европа за форма на нетолерантност и за проява на реч на омразата, не се разпознава като такъв от 1/3 от българските граждани.

Около 27 % от респондентите одобряват (напълно или по-скоро) използването в традиционните медии на израза „Крадливи цигани“, което е поредно доказателство за дълбоко и трайно вкоренени негативни стереотипи на възприемане на ромите.

Около 18 % от респондентите одобряват използването в традиционните медии на израза „Незаконни имигранти“, а 11 % – на израза „Бежанците крадат и бият“. Около 12 % одобряват използването на израза „Гейовете са извратени“. Под 10 % е одобрението само за медийната употреба на изразите „Министърът е еврейска гад“ (5 %) и „Защитниците на бежанците са продажни“ (7 %).

Мнозинството от респондентите (58 %) смята, че държавата трябва да защитава представителите на малцинствени групи срещу публично говорене, което изразява неодобрение, омраза или агресия спрямо тях. Тук няма разлика спрямо резултатите от проучването през 2013 г., т.е. може да се предположи устойчивост на очакването за държавна защита срещу речта на омразата. През 2014 г. подкрепата за такава държавна защита е по-висока от средното сред жителите на град София (69 спрямо 58 % средно за страната), жителите на селата (64 спрямо 58 % средно за страната) и хората с най-ниско

Фиг. 22. Одобрение за реч на омразата (конкретно)

Въпрос: *Доколко одобрявате използването на всеки от следните изрази в традиционните медии (телевизия, радио, вестници)?*

образование. Близо 70 % от хората с начално и по-ниско образование и 65 % от хората с основно образование смятат, че държавата трябва да защитава представителите на малцинствата срещу речта на омразата. Очакването за държавна защита е традиционно по-високо от средното за страната сред ромите и турците, а понеже тези две етнически групи са по-представени сред селското население и сред групите с по-ниско образование, може да се предположи, че засиленото очакване за държавна защита сред групите, които живеят в селата, и сред хората с по-ниско образование се дължи на по-високия дял роми и турци сред това население.

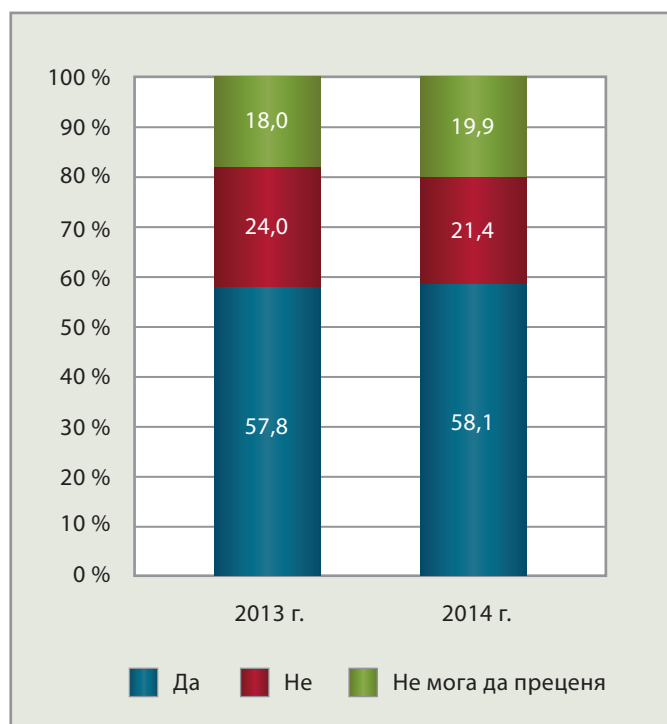
Интересни са политическите пристрастия на хората, които смятат, че държавата трябва да осигурява защита срещу речта на омразата. Почти 82 % от хората, които гласуват за ДПС, са на това мнение, т.е. близо 24 % повече спрямо средното за страната (58 %). Макар че ГЕРБ се брандира като „дясна партия“, т.е. традиционно трябва да иска по-малко държава, а БСП се представя като „лява партия“, т.е. традиционно трябва да иска повече държава, съотношението на симпатизантите на ГЕРБ и БСП по този въпрос е точно обратното. Очакването за

държавна защита срещу речта на омразата сред симпатизантите на ГЕРБ е по-високо от средното за страната (63 спрямо 58 % средно за страната), а сред симпатизантите на БСП е малко по-ниско (55 спрямо 58 % средно за страната).

На обратния полюс са жителите на малките градове, младежите (18–29 години) и хората на възраст 30–44 години, които са малко по-склонни да отговорят, че държавата не трябва да осигурява специална защита на представителите на малцинствени групи срещу речта на омразата.

Сравнително висока е и обществената подкрепа за наказателното преследване на разпространението на речта на омразата и на престъпленията от омраза. Около 60 % от анкетираните смятат, че прокуратурата трябва да преследва политици и журналисти, които изразяват публично неодобрение, омраза или агресия спрямо представители на малцинствени групи, а 67 % смятат, че прокуратурата трябва да преследва проявите на агресивен национализъм. И по двата въпроса има около 7 % намаляване на подкрепата за наказателно преследване спрямо резултатите от проучването

Фиг. 23. Обществена подкрепа за политики срещу речта на омразата

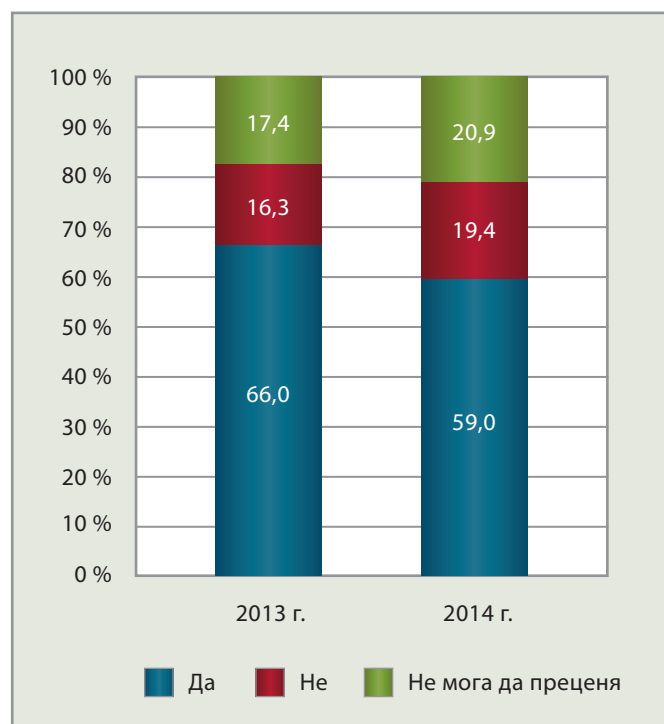

Въпрос: *Мислите ли, че държавата трябва да защитава представителите на ромската общност, хомосексуалистите и чужденците срещу публично говорене, което изразява неодобрение, омраза или агресия срещу тях?*

през 2013 г. Засега не може да се прецени дали това се дължи на тенденция за намаляване на обществената подкрепа за наказателната политика срещу речта на омразата и агресивния национализъм. Възможно е по-скоро отговорът на този въпрос да отразява ниското обществено доверие в прокуратурата – към лятото на 2014 г. институцията се ползва само с 11 % доверие, както и факта, че към момента почти няма случаи на успешно наказателно преследване на реч на омразата и престъпления от омраза. Сигналите, подавани до прокуратурата от НПО и отделни правозащитници, като правило приключват¹⁶ с отказ за образуване на наказателно производство или с образуване на наказателно производство, в което обаче елементът на етническа, расова или религиозна вражда не се разследва. Най-често посегателствата спрямо личността или имуществото на чужденци или представители на други

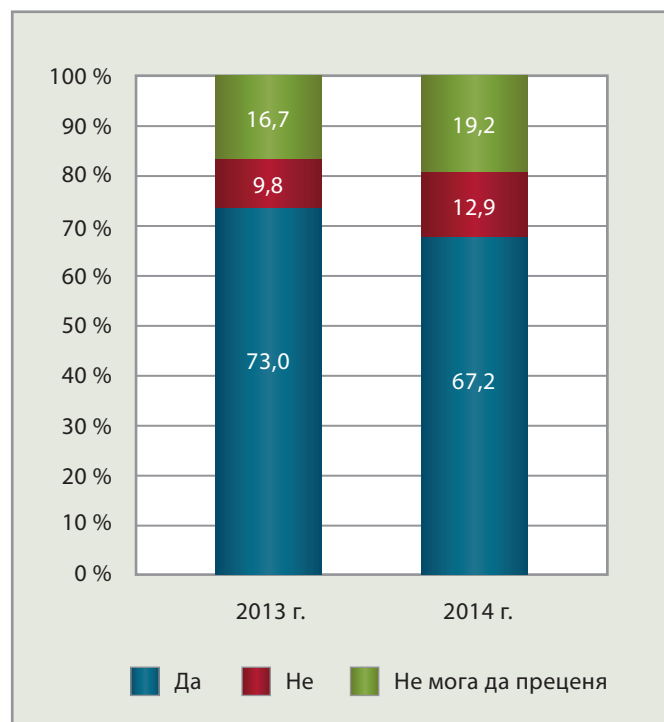
¹⁶ Отказът от страна на прокуратурата за наказателно преследване на публично подбуждане на религиозна омраза, дискриминация и насилие е специално отбелязан в годишния доклад на БХК „Правата на човека в България през 2013 г.“, вж. с. 24 и сл. В същия доклад има и редица конкретни примери на откази на прокуратурата да образува досъдебни производства за престъпления от омраза.

Фиг. 24. Обществена подкрепа за наказателно преследване на реч на омразата

Въпрос: *Мислите ли, че прокуратурата трябва да преследва политици и журналисти, които изразяват публично неодобрение, омраза или агресия спрямо малцинства?*

Фиг. 25. Обществена подкрепа за наказателно преследване на агресивен национализъм

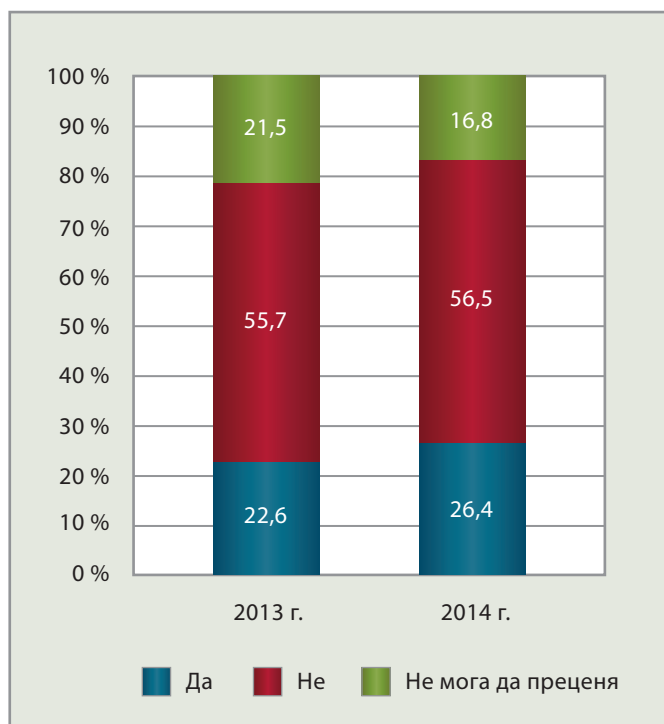

Въпрос: *Мислите ли, че прокуратурата трябва да преследва политици и журналисти, които проповядват агресивен национализъм?*

малцинства биват третирани от органите на реда като хулигански прояви. Логичната последица в този случай е, че дори да се стигне до осъждане на извършителите, наказанието не може да изпълни своята превантивна функция спрямо останалите граждани, защото в процеса не е доказан конкретно елементът на етническа, расова или религиозна вражда. Така самата проява на вражда остава несанкционирана.

Както и през 2013 г., обществената подкрепа за наказателното преследване на речта на омразата и агресивния национализъм през 2014 г. е висока, но доста абстрактна. Хората по принцип смятат, че трябва да има наказателно преследване на речта на омразата и на агресивния национализъм, но не са много склонни да подкрепят правоохранителните институции със свои лични действия. На въпрос дали биха подали сигнал в полицията, ако станат свидетели на някое от тези престъпления, над половината от анкетиранияте отговарят отрицателно. Както и по-горе, много е вероятно ниският дял на хората, които биха подали сигнал в полицията, да се дължи поне отчасти на ниското обществено доверие в институциите, включително и в полицията и прокуратурата.

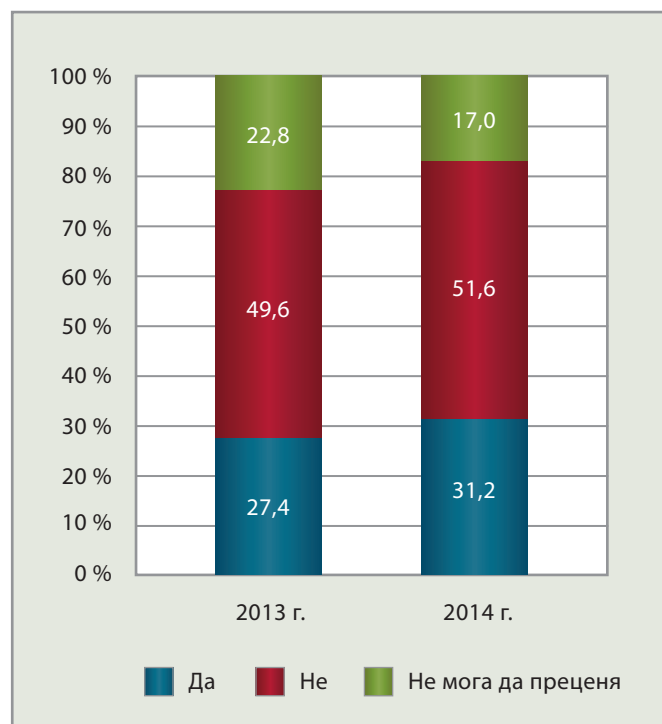
Фиг. 26. Вероятност за съобщаване на реч на омразата

Въпрос: *Бихте ли подали сигнал в полицията, ако чуете публично говорене, което изразява неодобрение, омраза или агресия спрямо малцинства?*

Поради факта, че хората не възприемат речта на омразата като отделен вид общественноопасно явление, няма и очакване за ясно противодействие от страна на институциите. Участниците от фокус групите единодушно смятат, че при отделни прояви на реч на омразата няма смисъл да се търси реакция от страна на полицията или друга заинтересована институция. Особено при полицията във всяка една от фокус групите беше изтъкнато, че да се подаде сигнал в полицията „няма смисъл“, „няма да образуват (производство)“ и „те не образуват (наказателно производство) и при известен извършител, пък какво остава да го търсят“. Специално притеснение буди фактът, че участниците във фокус групите споделят, че „често и самите полицаи употребяват такива изрази“. Логично не може да се очаква полицията и прокуратурата да изпълняват функциите за наказателно преследване на речта на омразата и престъпленията от омраза, докато техните собствени служители дават негативен пример. Във връзка с това една ефективна стратегия за борба с речта на омразата предполага включване и на специални мерки за ограничаване на проявите на расизъм и дискриминация сред самите служители на полицията и прокуратурата.

Фиг. 27. Вероятност за съобщаване за агресивен национализъм

Въпрос: *Бихте ли подали сигнал в полицията, ако чуете публично говорене, което проповядва агресивен национализъм?*

ЗАКЛЮЧЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ ПО ОТНОШЕНИЕ НА ПОЛИТИКИТЕ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА РЕЧТА НА ОМРАЗАТА

- ▶ Речта на омразата е трайно установена като елемент от българската публичност. Проведените две проучвания на общественото мнение през 2013 и 2014 г. не се различават по отношение на основните изводи за: разпространение на речта на омразата, обществени групи, които са най-често неин обект, медии на речта на омразата и ниво на обществено неодобрение към публично използване на такава реч. Този извод мотивира продължаващата необходимост от разработване и прилагане на национално ниво на политика за ограничаване на речта на омразата и ангажиране на националните институции с нейното прилагане.
- ▶ Явлението „реч на омразата“ обаче не се разпознава като отделен вид публично говорене, което има определени характеристики и е нежелано, неприемливо. Речта на омразата остава неотделена от общото публично говорене. По тази причина и главната и най-незабавна цел на обществената политика за ограничаване на разпространението на речта на омразата би трябвало да бъде популяризиране на самото понятие и увеличаване на разпознаваемостта му като нежелано/неприемливо явление.
- ▶ През изминалата година близо половината от българските граждани са чували изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо представители на малцинствени групи, а всеки четвърти е чувал изказвания, които според него могат да доведат до използване на насилие. Двете проведени изследвания (през 2013 и 2014 г.) показват, че има трайно установени три групи от хора, които по-често съобщават, че са чували реч на омразата – млади хора (възраст до 29 години), жители на София и хора с висше образование. Тези хора не срещат реч на омразата по-често от други, но със сигурност я разпознават по-често като отделно явление. Потенциално те съставляват базата за организиране на обществени кампании срещу разпространението на речта на омразата.
- ▶ Разширява се множеството на отделните обществени групи, които биват възприемани като обект на реч на омразата и биха могли да станат жертви на престъпления от омраза. През 2013 г. тези обществени групи са три – най-често роми, но също турци и хомосексуални биват възприемани като обект на враждебно говорене. През 2014 г. ромите остават основната група, която бива възприемана като обект на речта на омразата, но като най-често засягани се открояват вече пет, а не три малцинства – роми, турци, хомосексуалисти, чужденци и мюсюлмани.
- ▶ Нараства разпространението на речта на омразата срещу чужденците – делът на тези, които са чували реч на омразата срещу чужденци, нараства за една година от 5 на 20 %. Проблемът е несъмнено свързан с притока на бежанци и имигранти в страната като резултат от продължаващия военен конфликт в Сирия и засяга по-остро областите около София и от Южен централен район за планиране. Този регион, заедно със столицата, би трябвало да е приоритетен за развиване и прилагане на активни обществени кампании против речта на омразата срещу хора, търсещи убежище.
- ▶ Нараства ясно общественото съзнание, че речта на омразата и престъпленията от омраза са престъпления (с между 7 и 10 % за всяко отделно престъпление), т.е. представляват общественоопасно и противоправно поведение. Най-вероятно това е резултат от засилената съпротива срещу тези прояви, демонстрирана от отделни ядра от правозащитни НПО и активни граждани. Тревога буди обаче фактът, че все още над една пета от гражданите не знаят, че проповядването и подбуждането към омраза или дискриминация е престъпление.

- ▶ Отбелязва се известно намаляване на дела на респондентите, които през последната година са чували реч на омразата от политици и които са чували в публичното пространство изказвания, които според тях могат да насърчат използването на насилие спрямо представители на малцинства (с 8 %). Това е знак вероятно за отшумяване на остриите напрежения от лятото на 2013 г., но към този момент все още не може да се разглежда като положителна тенденция.
- ▶ Значителен дял от респондентите не одобряват използването в общественото пространство на език на омразата и подкрепят наказателното преследване на речта на омразата и агресивния национализъм. Близко 60 % от хората смятат, че полицията и прокуратурата трябва да ги преследва като престъпления, но тази подкрепа остава донякъде абстрактна. Над половината от хората не биха подали сигнал в полицията, ако станат свидетели на такова престъпление. Това показва засилената необходимост от предприемане на специални мерки от страна на прокуратурата и полицията, чрез които да се насърчи общо доверието в тези институции и да бъдат окуражени в частност жертвите и свидетелите на престъпления от омраза да подават сигнали.
- ▶ Качественото изследване очертава системата на образованието (училищата) като място на използване на речта на омразата. Една успешна стратегия за ограничаване на речта на омразата би трябвало да включва и активни мерки за работа с учителите, педагогическия персонал и училищните психолози.

ПРИЛОЖЕНИЕ

ВЪПРОСНИК ЗА ИНТЕРВЮ ОТ ОМНИБУСНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ОБЩЕСТВЕННОТО МНЕНИЕ, ИНСТИТУТ „ОТВОРЕНО ОБЩЕСТВО“ – СОФИЯ, юни 2014 г.

7. ТОЛЕРАНТНОСТ

7.1. По отношение на членовете на следните националности и етнически групи, живеещи в България, бихте ли се съгласили:

(Отбележете всеки отговор ДА)

	Децата Ви или Вие да сключите брак	Да живеят във Вашия квартал	Да живеят във Вашето населено място
1. Арменци	1	2	3
2. Араби	1	2	3
3. Българи	1	2	3
4. Евреи	1	2	3
5. Китайци	1	2	3
6. Роми	1	2	3
7. Турци	1	2	3

7.2. По отношение на членовете на следните националности и етнически групи, живеещи в България, бихте ли се съгласили да работят във фирмата, в която работите и Вие, като:

(Отбележете всеки отговор ДА)

	Специалисти, с които работите рамо до рамо	Ваши преки началници	Висш управленски състав
1. Арменци	1	2	3
2. Араби	1	2	3
3. Българи	1	2	3
4. Евреи	1	2	3
5. Китайци	1	2	3
6. Роми	1	2	3
7. Турци	1	2	3

7.3. Бихте ли се съгласили детето Ви да учи в клас, където децата от следните националности и етнически групи са:

(Отбележете всеки отговор ДА)

	Няколко	Половината	Повече от половината
1. Арменци	1	2	3
2. Араби	1	2	3
3. Българи	1	2	3
4. Евреи	1	2	3
5. Китайци	1	2	3
6. Роми	1	2	3
7. Турци	1	2	3

7.4. През последните 12 месеца чували ли сте в публичното пространство изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо представители на етнически, религиозни или сексуални малцинства?

(ЕДИН отговор)

1. Да	1
2. Не >>> 7.9.	2
98. Не мога да преценя >>> 7.9.	98

7.5. Ако да – колко често?

(ЕДИН отговор)

1. Много често	1
2. Често	2
3. Рядко	3
4. Много рядко	4
5. Никога (НЕ СЕ ЧЕТЕ)	5
98. Не мога да преценя (НЕ СЕ ЧЕТЕ)	98

7.6. Срещу представители на кои малцинствени групи сте чували такива изказвания най-често:

(До ТРИ отговора)

1. Роми	1
2. Турци	2
3. Евреи	3
4. Китайци	4
5. Хомосексуалисти	5
6. Чужденци	6
7. Жени	7
8. Евангелисти (протестанти)	8
9. Католици	9
10. Мюсюлмани	10
11. Негри	11
12. Други (Посочете)...	12

7.7. Къде най-често чувате или четете такива изказвания?

(До ТРИ отговора)

1. По телевизията	1
2. По радиото	2
3. Във вестниците	3
4. В интернет	4
5. На работното място	5
6. В общественя транспорт	6
7. В магазини, кафенета, ресторанти	7
8. При посещение на спортни събития (на стадион или в зала)	8
9. По време на предизборен митинг	9
10. По време на други митинги и демонстрации	10
11. Другаде (Посочете)...	11

7.8. Кого сте чували да прави такива изказвания?*(ВСЕКИ ВЕРЕН отговор)*

1. Бизнесмени	1
2. Държавни служители	2
3. Експерти от неправителствени организации	3
4. Журналисти	4
5. Колеги	5
6. Роднини и приятели	6
7. Политици	7
8. Други (Посочете)...	8

7.9. Колко често Вие самият казвате неща, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо малцинства?*(ЕДИН отговор)*

1. Много често	1
2. Често	2
3. Рядко	3
4. Много рядко	4
5. Никога (НЕ СЕ ЧЕТЕ) >>> 7.11.	5

7.10. Къде най-често употребявате такива изрази?*(До ТРИ отговора)*

1. В тесен семеен кръг	1
2. В приятелска компания	2
3. В интернет	3
4. На работното място	4
5. В обществения транспорт	5
6. В магазини, кафенета, ресторанти	6
7. При посещение на спортни събития (на стадион или в зала)	7
8. По време на предизборен митинг	8
9. По време на други митинги и демонстрации	9
10. Други (Посочете)...	10

7.11. Доколко одобрявате използването в публичното пространство на изказвания, които изразяват неодобрение, омраза или агресия спрямо малцинства (напр. роми, хомосексуалисти, чужденци)?*(ЕДИН отговор)*

1. Напълно одобрявам	1
2. По-скоро одобрявам	2
3. По-скоро НЕ одобрявам	3
4. Напълно НЕ одобрявам	4
98. Не мога да преценя (НЕ СЕ ЧЕТЕ)	98

7.12. През последните 12 месеца чували ли сте изказвания в публичното пространство, които според Вас могат да насърчат извършването на насилие срещу представители на малцинства (напр. роми, хомосексуалисти, чужденци)?*(ЕДИН отговор)*

1. Да	1
2. Не	2
98. Не мога да преценя	98

7.13. През последните 12 месеца случвало ли се е конкретни изказвания на политици или журналисти да създадат у Вас лично усещане, че сте физически заплашен – че спрямо Вас може да бъде извършена агресия или упражнено насилие?

(ЕДИН отговор)

1. Да	1
2. Не >>> 7.15	2
98. Не мога да преценя >>> 7.15	98

7.14. Ако да – какво е изказването, което създаде у Вас такова усещане?

.....

7.15. През последните 12 месеца случвало ли се е конкретни изказвания на политици или журналисти силно да Ви обидят?

(ЕДИН отговор)

1. Да	1
2. Не >>> 7.17	2
98. Не мога да преценя >>> 7.17	98

7.16. Ако да – какво е изказването, което силно Ви обиди?

.....

7.17. В кои от посочените групи хора припознавате думата „престъпник“?

(Моля, покажете ШОУ карта 3 и запишете номерата на посочените отговори)

(До ТРИ отговора)

1. Група 1 ...
2. Група 2 ...
3. Група 3 ...

7.18. В кои от посочените групи хора припознавате думата „заплаха“?

(Моля, покажете ШОУ карта 3 и запишете номерата на посочените отговори)

(До ТРИ отговора)

1. Група 1 ...
2. Група 2 ...
3. Група 3 ...

7.19. Доколко одобрявате използването на всеки от следните изрази в традиционните медии (телевизия, радио, вестници)?

(ЕДИН отговор на ВСЕКИ ред)

Изказване	Напълно одобрявам	По-скоро одобрявам	По-скоро не одобрявам	Напълно не одобрявам	Не мога да преценя
„Червени боклуци“					
„Незаконни имигранти“					
„България за българите“					
„Гейовете/педерастите са извратени“					
„Крадливи цигани“					
„Бежанците крадат и бият“					
„Министърът е еврейска гад“					
„Защитниците на бежанците са продажни“					

7.20. Знаете ли, че всяко от следните е обявено за престъпление в България?*(ЕДИН отговор на ВСЕКИ ред)*

	Да	Не
1. Проповядването на и подбуждането към расова или национална вражда или омраза или към расова дискриминация	1	2
2. Извършването на насилие спрямо някого или повреждането на чужд имот заради народността, расата, религията или нечи политически убеждения	1	2
3. Образоването на организации или групи, които имат за цел употребата на насилие или повреждането на имотите на хора заради тяхната народност, раса, религия или политическа принадлежност	1	2
4. Проповядването на фашистка или друга недемократична идеология	1	2

7.21. Според Вас трябва ли:*(ЕДИН отговор на ВСЕКИ ред)*

	Да	Не	Не мога да преценя
1. Държавата да защитава малцинствата (ромите, хомосексуалистите, чужденците и т.н.) срещу публично говорене, което изразява неодобрение, омраза или агресия срещу тях?	1	2	98
2. Прокуратурата да преследва политици и журналисти, които изразяват публично неодобрение, омраза или агресия спрямо малцинствата?	1	2	98
3. Прокуратурата да преследва политици и журналисти, които проповядват агресивен национализъм?	1	2	98

7.22. Бихте ли подали сигнал в полицията, ако чуете публично говорене, което изразява неодобрение, омраза или агресия спрямо малцинства?*(ЕДИН отговор)*

1. Да	1
2. Не	2
98. Не мога да преценя	98

7.23. Бихте ли подали сигнал в полицията, ако чуете публично говорене, което проповядва агресивен национализъм?*(ЕДИН отговор)*

1. Да	1
2. Не	2
98. Не мога да преценя	98

7.24. Чували ли сте изказване на политик или журналист, според което физическото насилие или повреждането на имуществото на човек от малцинство е по-приемливо, отколкото ако е насочено към някой друг?*(ЕДИН отговор)*

1. Да	1
2. Не	2
98. Не мога да преценя	98

ШОУ КАРТА 3	
1. Адвокат	1
2. Бизнесмен	2
3. Евреин	3
4. Жена	4
5. Имигрант/Бежанец	5
6. Католик	6
7. Китаец	7
8. Лекар	8
9. Негър	9
10. Политик	10
11. Протестант	11
12. Ром	12
13. Мюсюлманин	13
14. Скинхед	14
15. Турчин	15
16. Хомосексуалист	16
17. Чужденец	17
99. Нито една	99

За контакти във връзка с това изследване:

Институт „Отворено общество“ – София
ул. „Солунска“ 56, София 1000

тел.: (+359 2) 930 66 19, факс: (+359 2) 951 63 48

www.osi.bg